

Ils trastüts da Zernez

Autor(en): **[s.n.]**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **77 (1964)**

PDF erstellt am: **15.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-226722>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern. Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Funtanas da dret rumantschas

publichadas dad Andrea Schorta

Ils trastüts da Zernez

Preambel

L'an 1872 devastet ün schnuaivel incendi bod l'inter cumün da Zernez. Eir il scrittüram cunservà aint il archiv d'vantet quella jada üna praja dal fö. Dals exemplars ufficials dals tschantamaints cumünals cun lur moderaziuns, agiuntas ed eliminaziuns nun ans restet oter co'l trastüt remoderà l'an 1724, scrit «in usum del honorat comün» da ravarenda Casper Jousch e publichà da Giachen Casper Muoth l'an 1898 aint illas Annalas da la Società retorumantscha, vol. 12, p. 37 ss.

Üna notizcha a pagina 10 da quaist trastüt ans disch ch'ün documaint concernent ils bavuns inseri aint il trastüt e datà da l'an 1541 saja gnü scrit «our del Trastüt velg et our del Latin miss in Ladin». Aint il trastüt latin cha nus publichain qua davo ais quaist documaint inseri a fol. 8—10 firmà dal notar Jacobus Crassus, chi disch da l'avair copchà «ab antiquo statuto». Dalander resulta dimena, cha ant las redacziuns rumantschas: almain üna dad avant il 1638, otras dal 1648, 1660, 1688, 1700, 1712, 1724 (vair Annalas 12, p. 39 s.), hajan existi il plü pac duos latinas, üna (l'ultima?) redatta tanter il 1569 ed il 1580 ed üna anteriura fatta davo il 1541, forsa neir ella la prüma.

Da la perdita dals vegls exemplars ufficials ans laschainsa consolar dal fat, chi ans sun d'vantadas cuntschaintas diversas copchas scrittas per adöver privat, copchas chi bainschi nu cuntengnan tuot las moderaziuns ed agiuntas cun data exacta, ma chi permettun tuottüna bainquantas conclusiuns regard al svilup dal trastüt cumünal ed a sia codificaziun. Id as tratta dals seguaints tschinch manuscrits:

Manuscrit A. Cudaschet in octav pitschen, masüra ca. 11 x 16 cm, lià originalmaing in ün toc pergamina dattada da l'an 1553 e chi tratta da las auas d'rouda sü Laschadura a Zernez. Il prezius manuscrit, uossa lià aint da nouv, ais in possess da l'editur da quaistas funtanas, chi'l survgnit da regal da sar dr. Gion Ruduolf Mohr.

El cuntain:

1. ün statut da Zernez scrit per latin. El cumainza cun l'uorden dals bavuns, «de bavonibus». Il prüm fögl chi portaiva il titul, la data e forsa eir ils noms dals legislatuors manca. Il rest dal trastüt, in tuot 63 fögls, para dad esser cumplet. Dal fât cha agiuntas posteriuras notadas a fol. 18 e fol. 62 portan la data 1580 resulta cha'l manuscrit nu po esser gnü scrit plü tard co l'an 1579 (ev. 1580). Siand cha l'«antiquum statutum» manzunà a fol. 10 dataiva ca. dal 1541, as das-cha suppuoner cha quaista redacziun datarà da ca. 1560.

2. Al statut da Zernez sguonda sün 22 fögls cun aigna numeraziun il «Statutum iurisdictionis Ardetz 1567». Dimena nu po nossa copcha esser anteriura a quaist datum. Uschè arrivainsa partind il spazi da temp tanter 1567 e 1580 per l'inter cudaschet al millaisem approximativ 1575.

Nus publicchain qua il statut da Zernez. La copcha per la stampa gnit fatta in part da l'editur, in granda part però da giunfra Ricarda Liver, Flerda/Berna, chi merita ün cordial ingrazchamaint.

Manuscrit B. Cudesch in octav lià in chartun, masüra ca. 13½ x 18 cm. El appartain hoz a las sours Margarita ed Irma Bezzola a Zernez. Üna notizcha sülla cuverta disch ch'el deriva da Peter Wohlwend, chi'l regalet ad Andrea Bezzola (il güdisch federal, mort l'an 1897). La paginaziun cumainza cun p. 10, 9, 10 e va fin a p. 336. Singular ais il fat cha la numeraziun sursaglia suvent 2, 4 o 6 cifras, uschè p. 1—6, 15—20, 25—28 etc. Siand cha dal text dal statut nu manca ünguotta, stuvainsa conclüder, cha'ls fögls chi mancan sajan gnüts alvats già ant co scriver il text, probabelmaing amo intant cha las archas già paginadas nun eiran amo liadas insembel. Il manuscrit cuntain

1. da p. 8 a p. 151 il trastüt da cumün da Zernez in üna copcha dal 1664. Üna confruntaziun da quaist text cun tals chi as baseschan evidaintamaing sülla redacziun da l'an 1660 (vair manuscrits C e D) muossa, cha tar quaist manuscrit B as stopcha trattar

d'üna redacziun anteriura, probabelmaing da quella da l'an 1644, a la quala ils artichels novs fats ils ans 1645, 1652, 1653 eiran gnüts agiunts a la fin sainza ils unir organicamaing cul text vegl, sco cha que füt il cas illa redacziun da l'an 1660. Il trastüt ans para important avuonda, per il publichar interamaing. Bliers artichels sun la traducziun exacta dal trastüt latin.

2. I sieua süllas paginas 153—336 il «Trastüd da la dretüra dimetz d'Engiadina zuot» da l'an 1628 in üna copcha fatta da «Peidar dell Non da Zarnetz» l'an 1662. Quaist important statut vain publichà in oter lö.

Manuscrit C. Cudesch in octav, masüra ca. 12,5 x 18 cm, lià oriundamaing in chartun, d'incuort però relià in cuverta da chüram cotschen cun ornamaint d'or (vopna d'ün cardinal). El ais possess da l'editur, chi'l survgnit da sar dr. Gion Ruduolf Mohr insembel cun la cuverta chi serviva da mappa per diversas broschüras. Il cudesch cuntain

1. üna copcha dal trastüt da Zernez tenor la redacziun dal 1660, fatta però ant il 1666, sco chi para da resultar d'üna agiunta d'oter man a pagina 160 e chi porta quaista data. La confruntaziun da quaist manuscrit C cun B ha muossà, ch'el correspuonda in materia magari exactamaing a B, ma redigia da nov ils artichels chi han subi moderaziuns ils ans 1645, 1653 e 1655 ed otras. In plü amplifichescha o moderescha el tscherts oters artichels e manzuna sovent oters patruns da bains co quels da B. Siand cha'l text correspuonda eir formalmaing grosso modo al text dal 1724 publichà da G. C. Muoth, avainsa abstrahà da reproducier quaistas moderaziuns in notas ed agiuntas.

2. Üna copcha dal trastüt da la drettüra d'immez (sainza il prüm fögl), a la quala as stovarà revgnir in oter lö. La copcha fatta dal medem man sco 1. eira oriundamaing ün quadern dapersai sainza paginatura, evidaintamaing scrit pür davo il 1670 e lià insembel cul statut da Zernez.

Manuscrit D. Cudesch lià in ün fragmoint d'ün fögl d'pergiamina, our d'ün tractat (religiös?) in scrittüra gotica. El masüra ca. 15,5 x 19 cm, ha 145 fögls numerats e cuntain

1. süls fögls 12—80 (ils fögls 1—11 mancan) ün statüt da la drettüra d'immez (Surtasna). El para dad esser copchà intuorn il 1675. Il frontispizi manca.

2. il statüt criminal da la drettüra sur Muntfallun da l'an 1663 cun aggiuntas fin a l'an 1676 (fol. 85—100); il frontispizi ais taglià oura.

3. il «trastüt da comün in Cernetz» tenor la redacziun da l'an 1660, «descrit anno 1677, die 5 Martij pro me Conr. Toutschio et familia» (fol. 103—145).

Il text da quaist stratüt ais, abstrahand da chosas ortograficas, identic cun quel dal manuscrit C. Perque nun ans referinsa a quaist manuscrit in nossa publicaziun. El ais sco B possess da las sours Margarita ed Irma Bezzola a Zernez.

Manuscrit E. Ün cudesch da 136 paginas dal qual la cuverta ed ils fögls 125—134 sun s-charpats davent. El masüra 16,5 x 20,5 cm ed ais possess da la Società retorumantscha. Sco proprietari antecedaint segna Jac. Giamara, Zernez, 18. Juli 1897. El nu cuntain oter co'l trastüt da cumün da Zernez tenor la redacziun da l'an 1688 copchè l'an 1699 da Jachen Barduot Clavuot.

Ün congual da quaist text cun quel dal 1724 publichà aint illas Annalas vol. 12, muossa ch'els sun, abstrahand dals noms da personas, chi cumparan aint ils registers dals bavuns, truois, sendas etc., quasi identics.

Remarcha finala

Per la publicaziun dals texts chi sieuan sun observadas las normas stabilidas pels statüts già publichats. Siand cha in nos manuscrit B mancan bainquants tituls dals artichels, ils avainsa reproduets in parantesa quadra seguind al manuscrit C. Sch'els mancan eir là, avainsa reconstrui ils tituls, ans tgnand pussibelmaing vi dal text.

Statutum communitatis Zernetz

(Scrit intuorn il 1575; titul e data mancan; v. pag. 188)

f. 1

1. De bauonibus

Primo bauonis unus in Rastau in prato hostiarum Dominici Griengae transque illum possunt ire prata in longitudine sita (par löng) usque ad nasadunas et pratum Giers et usque ad aquam¹ Spoly et ad pontem superiorem aque spoly.

Item alius bauonis in prato Conradini S[er] Jan² retro domum Conradini Mo . . .³ transque illum bauonem possunt ire prata [q]uae sunt ultra collem (caunt) usque ad pratum Nütsch⁴ Jan Gudeing.

Porro bauonis alius prope domum Joan Ser Jan⁵ illacque transire possunt plaustr . . .⁶ feno et pinguedine omnia prata usque ad pratum Petri Mengae⁷ et aquae Spoly.

f. 1 v. Item omnes agri attingentes in Rastau possunt etiam hac transire, tamen quam primum poterint ad uiam co[mmu]nem pervenire.

Porro omnes agri usque ad agrum Men Daud⁸ debent etiam ire trans bauonem Johannis Ser Jan.⁹

Item alius bauonis in Sax in prato Joannis Conradi¹⁰ prope pontem Spoly et . . . [i]lhac¹¹ transire possunt omnia prata Sax usque ad pratum Petri Mengae.¹² Item agri retro Röuen inferius cantum.

Item bauonis alius prope domum Mathiae Cuntz¹³ perquem ipsum bauonem debent ire agri supra cantum Sax. Item agri Clus (f. 2) usque ad Dotalicium et usque ad agros Caspari Ramunt.

Item bauonis alius prope turrem et hac possunt ire prata Ur-
tasch, Raunsch et Clus agri qui uadunt in longitudine (par löng)
cum agro Losch.

¹ «usque ad aquam Spoly et pontem superiorem» *corret in* usque ad pontem superiorem aquae Spoly. ² Conradini Ser Jan *rimplazzà tras* dalg seingar da Retseün. ³ Conradini Mor *rimplazzà tras* Dumeing Jan Jachan. ⁴ Nütsch *s-chassà tras*. ⁵ Joan Ser Jan *rimplazzà tras* Baltisar Tsurletta. ⁶ *s-charpà davent a l'ur dal fögl*. ⁷ Mengae *rimplazzà tras* Dal Non. ⁸ Men Daud *rimplazzà tras* Gudeing Vatatia, *intschert!* ⁹ Ser Jan *rimplazzà tras* Baltisar. ¹⁰ in prato J. C. *rimplazzà tras* sperra la chia Nuott Rangistal. ¹¹ *rus davent ün toc dal pled*. ¹² Petri Mengae *rimplazzà tras* Petri dal Non. ¹³ Mathiae Cuntz *rimplazzà tras* Nuot dal Non.

Similiter et bauonis alius in Palü, ultra domum Ser Anthony de Samaden et trans illum bauonem debent ire prata Palü.

Porro bauonis alius ultra domum Conradin Mor, trans agrum Andreae Ser Erhart in Grauatscha atque ilhac transire possunt agri Grauatscha cum agris de Sass.

f. 2v. Item bauonis alius in prato longo in prato h[e]redium Cuntz Liun¹⁴ et hac transire possunt prata et agri usque ad Muschnam cum agro Conradini Mor¹⁵ et agro Florini Thöntoscha et agro Friderici Purga. Item agri qui attingunt Valatscham possunt etiam hac transire.

Item bauonis alius in Ayettal, trans pratum Jacobi Tschorsch, et trans eum bauonem debent ire agri et prata Ayettal et agri Zesnae interius muschnam. Item agri et prata Pley.

Item bauonis unus in prato Joannis (f. 3) Staillae in prato Molendini atque hac ire possunt prata pontis.

Item alius bauonis in Campatsch in Slola Conradini Mor¹⁶ atque hac transire possunt pratum Anthony Clargae, pratum Nicolai Flura, pratum Conradi Dreæ uersus uiam.

Item bauonis alius in Campatsch per uiam ultra cantum Campatsch et hac transire possunt prata usque ad pratum quondam Sckier et prata quae uadunt per Trauers.

Porro alia prata in Campatsch uersus Mantel, minori damno ire debent (f. 3 v.) quam primum peruenire possunt ad uiam communem.

Item bauonis alius in Mulinel in prato Dotalicy, et hac ire debent omnia prata Molinel ultra uiam.

Item alius bauonis inferius pontem in Prato Joannis Dury et hac ire possunt omnia prata usque ad cantum Cull cum agro Jacobi Zonder.

Item prata agrique Cull habent uiam unam prope agrum Iudicum (mastros) trans gennam Madinas. Cum insula Anthony Buff in Cull.

f. 4 Item bauonis alius in Schfundra trans agrum Johannis Gaudency et hac ire possunt prata et agri Schfundra.

¹⁴ Cuntz Liun *s-chassà e rimplazzà tras Lucy Cùns.*

¹⁵ Conradini Mor *s-chassà e rimplazzà tras Casper Banurra.*

¹⁶ Conradini Mor *s-chassà e rimplazzà tras Jacum Tschoursch.*

Item bauonis alius in Valainnas in una parte agri Joannis Pitschen Gaudency, et hac transire possunt agri Valainnas, agri Tuört, ager Josephi Marg usque ad agrum Jacobi Florini. Et agri subtus uicum, de agro Nuti Thomasy usque ad pratum Conradini Sar Jan et pratum Nutti Josch qui pungunt in agro Jacobi Zorsck. Item ager Mastrap: ager Jacobi Zors, ager Conradini Mor et ager Jacobi Valentini possunt hac transire.

f. 4 v. Item bauonis alius in Quadras trans agrum Jacobi Zuon et hac possunt transire ager quondam Petri Valentini usque agrum Jacobi Florini et ager h[er]edium Nicolai Cuntz usque ad cantum Quadras ultra agros Valainnas.

Item bauonis alius prope domum Anthony del Non, et hac transire possunt agri in longitudine sitis, cum agro Jacobi Florini.

Item bauonis alius prope domum Anthony Clau et trans illum bauonem possunt ire agri Curtins usque ad agrum Jacobi Florini. Item aly agri sub uico (f. 5) nominatim ager Men Dauid, ager Sar Casper Mor, ager Nutti Thomasy et ager Jacobi Zors habent bauonem illum.

Item bauonis alius trans pratum Dotalicy ultra ecclesiam et hac transire debent omnia prata iacentia superius Valatscha et prata cum agris Giers.

Item bauonis alius ultra domum Johannis Staillae et hac transeunt prata usque ad dotalicium et usque agrum h[er]edium Petri Sar Lucy.

Item bauonis alius in Tersols trans (f. 5 v.) pratum infantium quondam Hans Morr; et hac transire possunt pratum heredium Men del Nair et aly prati Tersols cum prato Sebastiani Saluet, non ultra.

Item bauonis alius in Terzous inter pratum Jacobi Zonder et inter pratum Joannis Nutt Leta, et hac transire possunt pratum Joannis Sar Gudaintz usque ad Aqualitsch.

Item bauonis alius in Filusa trans dotalicium et trans illum bauonem debent ire omnia prata Filusæ cum pratis et agris Caral.

f. 6 Item bauonis alius in Crischol trans pratum Annae Valainae et hac ire possunt prata Crischol.

Similiter et bauonis alius in Trafschinas in prato Jacobi Zonder in Troyo communis et hac transeunt prata Trafschinas.

Item bauonis alius in Soza uersus Zups in prato Steffani Dury,

et trans illum possunt ire prata de Zups usque ad semitam euntem in Lauinar et usque ad pratum Joannis Gudeng.

f. 6 v. Item bauonis alius in Sotza prope aqualem Serræ (resga) in summitate prati Nutt Pitschen Ser Erhart et trans illum bauonem possunt ire pratum Cuntz Liun e desendentia prata usque ad pratum Annae Dury et pratum Dominici Grienga uersus bauonem, et debent ire usque ad aqualem Serræ, et pratum Gaudency Grienga potest etiam hac transire.

Item bauonis alius in Soza noua trans pratum Anthony del Non et trans illum possunt ire prata Sozæ nouæ et prata alterius partis aqualis Serræ, nominatim pratum Dominici Barbla, (f. 7) pratum Joannis Cura et pratum Joannis del Nair et pratum h[e]redium Casper Remundi, et pratum Nutti Thomasy debent hac ire.

A rectoribus communitatis iudicatum est per iuramentum quod namque communitas debet hac prima uice pontem unam facere in summitate prati Joannis del Nair ultra aqualem resgæ, sufficientem latitudinis quatuor¹⁷ pedium. Deinde autem obligata sunt prata iura habentium eundi trans ipsam pontem manutenere sine ullo damno et noxa communis. Actum die secunda mensis May anni 1563.

f. 7 v. Item bauonis alius in Soza trans pratum h[e]redium quondam Hans Mor et trans pratum Nutt Pitschen Ser Erhardi, debent ire prata usque ad aqualem Serræ et usque ad pratum Mathiæ Cuntz desendentia.

Item bauonis alius in Sotza inferius resgam in prato Petri Josch et per ipsum bauonem eunt prata inferius ipso sita. Item prata in Lauinar, Vmblin et pratum Joannis Ser Gudaintz et pratum Josch habent eundem bauonem, reservando tamen instrumentum inter Josch et Joannem Ser Gudaintz, suo in ualore permanere debet.

f. 8. Item alius bauonis in ima ponte Sotzæ in prato Joannis Gaudency et per ipsum bauonem debent ire prata adiacentia ei bauoni.

Item bauonis alius in Lauinar in prato Joannis Gaudency et tenentur ire trans troyum comunem.

Item prata agrique in Prasitz superiori habent bauonem unum prout semper usi sunt.

Porro bauonis alius in Prasitz inferiori trans pratum Joannis Vrsy et hac ire debent agri in longitudine siti, pratum Michaelis Veng et ager Nicolai Steuan.

¹⁷ *s-chassà e rimplazzà dal medem man tras octo.*

f. 8 v. Item bauonis alius in Prasitz inferiori in agro Dotalicy et per ipsum bauonem eunt agri euntes in longitudine attingentes in Buschkettas ab aqua Oeni usque ad agrum Joannis Valainae.

In nomine domini amen. Anno autem natalis Christi 1541 indictione 14 die 12 mensis aprilis. Cum pro tribunali sederet loco iuris Fridericus Purga conuicus communis Zernetz cum causidicis Jacobo del Nair, Florino Thönthoscha, Domenico Entz, Nuott Zanet, comparuere omnes uicini habentes prata in Camps, uidelicet a prato Nutti Baschatta et Joannis Cura usque ad pontem Eni, propter namque differentiam eorum bauonis. (f. 9). Cum ergo ius utramque partem audysset fuissetque in loco litis, sic iuramento sententia est lata: Primo posuerunt bauonem unum in Camps super agrum Jacobi Zors et Joannis Remundi dimidiatim. Et trans illum bauonem debent ire omnes illi agri adherentes. Similiter et omnia prata usque ad pratum Nutti Baschatta et Joannis Cora, tempore namque quo hi duo agri sunt sine fruge. Quando autem sunt onerati fruge, hinc debent omnia prata quae jacent extra pratum Joannis Petri Anthony Flandrinæ et Caterinæ Grass uersus pontem Eni habere eorum bauonem, tanquam ad defrugandum eorum prata trans pratum Lucy Banurae et pratum h([e]redium Nütsch dimidiatim. Extra autem pratum Joannis Conradi bauonem debent habere (f. 9 v.) trans pratum heredium Joannis Vrsy. Iudicatum præterea est quod Jacobus Zorsch et Joannes Remundi debeant semper unusquisque suum annum autumnali siligine alterum agrum non onerare uel arare. Porro indicaverunt quod omnia alia prata iacentia interius pratum Joannis Petri Anthony Flandrinae et Caterinae Grass descendendo recta (a fill) usque ad aquam Eni una cum his prænominatis pratis et usque ad pratum Joannis Cura et Nutti Baschatta eorum bauonem habeant trans pratum h[e]redium Joannis Vrsy. Vltimo iudicatum est quod quicumque aperuerit ipsos bauones (uidelicet Joannis Vrsy et Lucy Banurae) nec denuo clauerit, (f. 10) ille ruit quociuscumque transgressus fuerit patrono bauonis plapardos quinque. — Actum Zernetz praesentibus praefatis iudicantibus.

Et ego Jacobus Crassus publicus s. imperiali auctoritate notarius praesens instrumentum scripsi rogatus, ab antiquo statuto uerbum nec addidi nec ademi.

Item bauonis alius in Camps trans pratum Anthony Flandrinae et per ipsum bauonem debent ire omnia prata a sarlonibus exeundo usque ad pratum Jacobi Zors exterius.

Item bauonis alius in Camps trans pratum Jacobi Zors interius et trans ipsum (f. 10 v.) pratum eunt omnia alia prata in Camps uersus Crucem.

Item bauonis alius in Quadratscha trans pratum Petri Mengae perque ipsum bauonem debent ire omnia prata Bungaidas ad ducendum fimum vel stercus. Cum feno autem ire debent usque ad pratum Jacobi Zors. Item omnia alia prata vel sailgas usque ad aqualem communem recta mensurando per mediam vallem Valanzun descendendo (in igu) bauonem habent trans pratum Leonis Valentini.

Item alia prata interius Valanzun et Presurae prata Crucis bauonem habent trans pratum Mathiae Cuntz.

f. 11. Item bauonis alius in Puntailgas trans pratum Joannis Dury, et per ipsum bauonem debent ire omnia prata Puntailgas, reservato prato Joannis Staillae et prato Jacobi Zonder; tangentes in via publica debent ire in stratam communem.

Item a Puntailgas usque ad aquam Barlasck omnia bona quamprimum poterint in uiam communem uenire tenentur id facere. Quique transgressus fuerit puniatur quinque plapardis qui dentur ei cui damnum fit.

Item bauonis alius in Braiel prope ecclesiam D. Thomae et trans illum bauonem debet ire omnia bona usque ad bonum (f. 11 v.) Tumasy Muretzket et usque ad aquam Pontis alti. Item bonum Muretzket potest etiam uti eo bauone. Item bauonis alius Braiel prope horreum Zain et trans bauonem illum debent ire prata a frontibus inferioribus descendendo (in igüo).

Item bauonis alius in Braiel trans pratum Alberti Ness et per ipsum bauonem debent ire omnia prata a bono Muretzket exeundo usque ad Muschnus. Item bonum Nicolai Dlielscha ultra uiam potest similiter uti eo bauone. Inferius autem uiam tenetur idem Clau Dlielscha uenire ad uiam communem, minori damno.

f. 12 Item Bauonis alius in Ardönt sura in prato Bartholomei Gikilga et trans illum bauonem debent ire bona quae pertinent subtus uiam Muschnus a spico Barlasck.

Item bauonis alius in Barlasck trans pratum Thomæ Koch¹⁸ et per ipsum bauonem debent ire omnia prata quae iacent in valle Barlasck interius aquam.

Item bauonis alius in Prato magno ac per ipsum bauonem debent ire omnia prata que pertinent in Braiel extra vallem Barlasck.

Item bauonis alius in Braiel in bono (f. 12 v.) Petri Zappa prope domum suam et trans bauonem illum debent ire pratum Jacobi Zappa quod fuit Nutti Erhardi, iacens ultra domum Thomasy Muretzket. Et ille bauonis sententiatus et iudicatus est per iuramentum uirorum proborum, uidelicet Nicolai Ser Jan, Dominici Barbla, Joannes Nut Leta et Joannes Vrschletta cum fuerint in loco litis.

Item Bauones in Braiel prope ecclesiam D. Thomae cum omnibus eorum iuribus.

Similiter et bauonis ille prope domum infantium Nes ultra viam.

2. *Appendix de bauonibus*

Ordinatum est quod quando uicini uniti uel conuenti fuerint (f. 13) ad metendum uel secandum, hinc omnes bauones debent aperiri, quod si aliqui noluerint secare, hinc uicinus qui oportet transire potest unam uiam facere (camuâd) et facere unum cumulum (zocka), idque in pratis cultis (grassa). In pratis autem incultis non possunt facere usque ad Callendas Augusti.

3. *Bauones non deuiandi*

Constitutum ordinatumue est a rectoribus conis (legia: communis) anno Domini 1549 voluntate et consilio omnium vicinorum. Quod namque omnes bauones qui scripti sunt in Statuto communis debent esse aperti, nullusque debeat ipsos impedire. Quaecumque autem persona fuerit quae bauonem (f. 13 v.) clauderet quacumque tandem ante id fieret uel agros fecerit, domumue aliquam fabricauerit, fiat id sine ullo damno vicinorum habentium iura in ipso bauone, similiter et sine ullo damno tocius communitatis; quodsi expensae aliquae fierent ea de caussa, hinc cogitur ille omnia exoluere.

Quicumque autem articulum hunc transgressus fuerit, ille puniatur decem marcis, nihilominus soluendo omnes expensas.

¹⁸ Thomae Koch *s-chassà e rimplazzà* tras Tumasin.

4. *De semitis*

Item semita una ad pontem Spoly usque domum Josephi Marg. Et incipit in agro Losch usque retro turrem Ser Alberti et (f. 14) domum Pieucka procedendo usque ad pratum Spinatsch.

Item semita una in Terzous incipiendo ad domum Anthony Clo usque ad agrum Jacobi Zonder, assendendo in Terzous, quae semita ad uiam communem perueniat in bauone prati Schdratz et Joannis Nutt Leta.

Item semita alia subtus pontem Spoly eundo usque ad pontem Eni.

Item semita alia in Camps incipiendo ad pontem Oeni usque ad pratum Nutti Baschatta et ibi ad uiam communem ibit. Et haec semita iudicata est per iuramentum (f. 14 v.) proborum uirorum, nominatim Joanniss Pitschen Gaudency, Florini Thönthoscha et Jacobi del Nair, electi a communitate.

5. *Aliae prohibentur semitae*

Ordinatum est quod hae ipsae semitae quae hic sunt scriptae, possunt ita permanere nec quisque alius possit nec ualeat aliam incipere. Quicumque uero praetergressus fuerit incipiendo namque nouam aliquis semitam, ille puniatur quatuor crucer, et ille qui bonum illum habet potest exigere ab eo qui nouam semitam incipit.

6. *De troijs*

Item troyum unum in Prasitz superiori (f. 15) inter pratum Josch et bonum Jacobi Leta.

Item troyum unum in Giers prout terminatum est, eundo in costam Aiettal.

Item troium unum inter bonum Johannis Pitschen Gaudentij, et h[e]redes Petri Manaistra.

Item troium unum in Vlusiai, et inter prata.

Item troium unum in Casalitschs cum suis iuribus.

7. Troij non impediendi

Constitutum est quod nullus debeat impedire uias, troios uaccarum uel boum, et qui transgressus fuerit punietur decem plapardis, nihilominus tamen refacere.

(f. 15 v. e f. 16 sun vöds.)

f. 16 v.

8. Electio sex uirorum tersalium

Constitutum est, quod namque communitas semper auctoritatem habeat eligendi convicos iuratoresque communis, sicque casum est, ut omnes tersales die festo D. Martini conveniant, ac uirum unum eligant uel decernant, ad eligendum ius communitatis, iuxta generationes uel tribus communiter, ita ut quaeque partem suam habeat. Et quando convici ex tribus tersalibus paruis sunt electi, tunc anno sequenti, eligentur e tribus aliis: sicque teneatur ordo.

9. Sex uirorum auctoritas et quo pacto conuici et iuratores eligendi

f. 17 Constitutum est, quod sex illi uiri qui eliguntur a tertialibus die festo D. Martini, ad eligendum couicos et iuratores communis, non debeant se eligere nec couicos nec iuratores. Similiter nec fratres, filiosue fratris sororios (quinads) neque sobrinos (cusdrintz).

Item iidem sex uiri auctoritatem habent eligendi aerarii magistrum: terminatores, preciatores uini, aestimatores damnorum, multatores (muntadurs), procuratores communis (crappadurs), seruitorem communis debet esse ac manere annos 2 in quo libet Tertiale incipiendo anni octavi. Tertialis Uiatzura incipet. Eat in ordine tertialium (eyat). Taurum abtinet de palis in alpe Buffaloura.¹⁹

10. Magistri aerarii officium

Item statutum est, quod magister aerarii obligatus sit accipere omnia ea quae a communitate debent recipi. Similiter et exponere (f. 17 v.) apposita caussa, cur uel quam ob rem exposuerit vel a quo imbursauerit.

¹⁹ Da seruitorem fin Buffaloura agiunt dad oter man.

11. *Conuicorum merces*

Statutum est, quod conuici obligati sunt laborare, in omnibus factis, et necessitudinibus communitatis. Reseruatum tamen quando itur ad uias die festo D. Margarethae.

Similiter ordinatum est, quod namque conuici nullam aliam solutionem habere debeant nullasque expensas reservato prandio (past) quando ratio datur a conuicis, et sex illi uiri tersalium obligati sunt conuicis iuramentum dare haec ita conseruare.

f. 18. 12. *Quando conuici rationem dare debeant*

Constitutum est, quod conuici rationem dare debent omni anno, prima diei festo, subsequente festum diem D. Martini. Si autem eo in die rationem non dederint, tunc sex tersalium uiri possunt a singulo conuico exigere florenum unum.

Anno 80 die ac festo D. Martini constitutum a sex tersalium uiris quod proximo adventu festi D. Martini futuri auspicietur²⁰ tersalis de Platz eligere aut sorte suum uirum siue voce, et sic de inceptus ille ordo iuxta rotam communis procedat eligendo.^{20b}

f. 19.

13. *Conuici sine aerarij magistro nihil agant, quantum in subducendis rationibus*

Constitutum simulque vetitum est quod conuici sine magistro aerarij nihil imbursare debent, nec etiam rationem subducere cum debentibus uel soluentibus, sine illius praesentia.

14. *Sex uirorum solucio*²¹

Ordinatum est quod sex illi tersalium uiri, eligentes communitatis rectores, ullam aliam solutionem uel expensas ullas per uniuersum annum, caussa communitatis.

²⁰ *sur* auspicietur *ais scrit* cumeintza.

^{20b} *Da* Anno *fin* eligendo *agiunt* *dad* *oter* *man*.

²¹ *Quaist* *inter* *artichel* *ais* *s-chassà*.

f. 19 v.

15. Poena transgressorum statuti

Sancitum est, si quando aliquis iuramentum communitatis habens, non omnia et in omnibus servaverit prout scriptum est, tunc ille privetur, deponaturque ab officio suo.

f. 20

16. Juridicorum solucio

Constitutum simulque ordinatum est quod namque iuratores communitatis debeant habere pro una sententia in loco, si uno die definire possunt, crucifer unum pro iuratore. Et quando vadunt uel eunt e loco in circulo tunc habebunt crucer duos pro iuratore. Item si non possunt in illo die definire, tunc debent habere (ut supra). Conuicus autem semper habebit sex firetos et non ultra.

Quodsi iuerint e circulo Zernetz, tunc debent habere pro sententia una finitiua crucer quatuor pro iuratore, si possunt in illo die definire. Si autem uno die non poterint expedire, et die secundo non e loco proficiscuntur, tunc pro eo die quo (f. 20 v.) non e loco eunt debent habere crucer unum pro iuratore. Si autem e circulo profecti fuerint, tunc habent crucer quatuor ut supra.

Quodsi iuridici boniti fuerint eundi alicui in domum vel faciendi soluere, nec tamen iuerint, tunc debent habere in solutionem crucer unum. Si autem alicui ad domum iuerint, tunc habebunt solutionem duplicem.

17. Terminatorum solucio

Statutum est quod terminatores communitatis debent habere in circulo firetos tres pro terminatore, pro uno termino. Si uero plures terminos (f. 21) posuerint, debent habere duos firetos pro terminatore, pro termino. De Puntailgas usque ad aquam Clusae, Crastatscha Mulgarainga, Laschadura, et in Clüs debent habere duos crucer pro terminatore, pro primo termino. Item si plures posuerint terminos, tunc unusquisque terminator habet firetos duos pro termino uno. Quodsi plures uno termino posuerint tunc in omnibus illis locis debet solucio illa de illo primo termino diuidi inter omnes.

Ab aqua autem de Clüsa usque ad aquam Pontis alti debet unusquisque terminator habere pro termino uno crucer quatuor. Quodsi plures uno posuerint, hinc unusquisque habebit pro (f. 21 v.) termino

uno duos firetos. Et si plures uno termino posuerint, tunc debent etiam diuidere ut supra.

18. Juridicorum et terminatorum statutum seruare nolentium poena

Ordinatum est, quodsi couici, iuratores, vel terminatores, maiorem solutionem acceperint, quam scriptum est in statuto communis, vel si etiam partes litigantes iure plus dederint, tunc unaqueque persona multetur floreno uno, a sex tersalium uiris, et dicta multa erit co[mmu]nitatis.

f. 22. *19. Officium disalcatorum*

Constitutum est quod disalcatores teneantur ea quae possibilia sunt a communi (cuminauel), sine ulla gratia. Quae autem possibilia non sunt, tunc disalcatores tenentur notarium accipere, et per iuramentum inscribere et imponere censum calcatoribus; qui census pertinet communitati, et ab exactore communis debet exigi donec fuerit redimitus. Quodsi disalcatores usque ad diem festum D. Michaelis non fecerint disalcare, hinc sex tersalium uiri possunt disalcatores plectere tribus marcis.

f. 22 v.

20. Nemini gratia danda coram communitatem venire

Ordinatum est, quod conuici nemini gratiam debent dare coram communitatem uenire si quis namque uellet emere calcem, carbones, ligna, asses. Et si conuici promiserint uenire, nec seruauerint ut supra scriptum est, tunc sex tersalium uiri possunt conuicos mulctare tribus marcis, quae poena sit co[mmu]nitatis.

21. Conuici sine scito iuratorum et communitatis nihil agere debent

f. 23 Statutum est quod conuici nulla puncta nullosque articulos novos agere uel facere debent, sine scientia et voluntate et scientia rectorum communitatis et etiam commune. Similiter nec ullos mercatores, si autem conuici hoc non seruauerint, hinc sex tersalium uiri possunt conuicos punire tribus marcis.

22. *Similiter de conuicis et terminatoribus*

Ordinatum est, quod conuici et terminatores ullum comminauel uendere nec ullam permutationem facere debent [sine] (f. 23 v.) uoluntate communis. Si autem non seruauerint, hinc sex tersalium uiri possunt conuicos multare tribus marcis. Similiter et terminatores.

23. *Exactor communitatis*

Ordinatum est, quod exactor communitatis teneatur exigere omnes ecclesiarum census. Item reliqua omnia quae communitas habet exigenda. Porro omnes poenas et multas pertinentes communitati, quorum omnium die festo D. Martini rationem dare debet aperte.

f. 24 24. *Solucio aestimatorum damnorum*

Constitutum est quod aestimatores damnorum habeant in circulo crucer unum²² pro aestimatore. Et e circulo crucer duos²³ pro aestimatore. Quando aestimatores in unum locum eunt ad aestimandum, si plures estimationes fiunt non plus praemi accipiunt quam ordinatum in aestimaturas.^{23α}

25. *Seruitoris solucio*

Item seruitor communis nullam aliam solutionem habere debet, quam labores communis et uigilare.

26. *Conuici sint unius sensus, et dissentiens punietur*

Constitutum est, si aliquando opus (f. 24 v.) fuerit caussa communitatis aliquid agendi et si duo conuici unius forent sensus, alter autem noluerit consentire cum illis, tunc duo illi conuici debent alterum multare duobus florenis: quodsi conuici non fecerint, hinc aduocati alpium debent castigare conuicos pro duobus florenis.

²² *s-chassà e rimplazzà tras duos.*

²³ *s-chassà e rimplazzà tras quatuor.*

^{23α} *da Quando fin aestimaturas agiunt dad oter man.*

27. *Vaccarum cornua absindentur*

Constitutum est, quod omnes vicini obligati sunt abscindere cornua vaccarum tempore ueris, iuxta signum uel bullam a commune factam. Quodsi quis non absinderit, et quod propterea damnum aliquod fieret, tunc ille qui non absidit iuxta signum factum, tenetur exoluere damnum factum (f. 25). Et couici etiam possunt immorigerum multare decem plapardis.

28. *Poena mouentium seditiones in excipiendis
vocibus vicinorum in foro publico*

Sancitum est: si quando consilium fit a vicinis in foro, tunc unusquisque in loco suo debet sedere, et unusquisque (rogatus a conuicis) uocem suam dare debet, nullusque alterum impedire debet uel contradicere. [N]ullam similiter excitare debet seditionem; quodsi quis transgreditur, ille punietur floreno uno. Si autem quis seditiones aliquas excitauerit, et in his (f. 25 v.) seditionibus damnum aliquod fieret, uel securationes, tunc inceptor omnia damna eleuare debet.

29. *Pulsata campana consily, quisque adesse debet*

Constitutum est: quando campana pulsatur ad consilium, tunc unusquisque adesse debet, si namque in pago, uel circulo fuerit: et quod audiuerit, quodsi quis non accesserit, ille punietur quinque plapardis.

30. *Conuici non eligentur in dies communitatum*

Ordinatum est quod conuici se non debent eligere supra ullos dies communitatum.

f. 26 31. *Poena nolentium uocem dare suam in foro*

Sancitum est, si quando suscipiuntur uoces per conuicos a vicinis, ob necessitatem communis, hinc unusquisque uocem suam dare debet, suoque in loco sedere, prout sibi placuerit, quique non fecerit, ille punietur quinque marcis.

32. *Idem de eodem*

Constitutum quandocumque voces a vicinis sussipiuntur ob necessitudinem communitatis, quodque unus aut plures conentur adire aliquem, atque fecerint ipsum (f. 26 v.) iuxta ipsorum uoluntatem uocem dare, tunc illi ipsi multentur quinque marcis a communitate quociescumque sic contrafecerint.

33. *Similiter de uocibus*

Ordinatum est quod quando uoces sussipiuntur a vicinis, hinc unusquisque uoce semel data contentus sit, nec denuo mutare, uerum sic permanere debet. Nullusque contra communitatem esse debet, nec dictis nec factis, quique non seruauerit ille multetur statim a conuicis quinque marcis, omniaque damna et expensas, si iure fuerit actum, communitatis eleuare, quae pena sit peraquisita.

f. 27 manca.

f. 28 34. *Qui non debeant eligi in communi, iuratoresque*

Sancitum est a communitate quod nanque sex illi uiri a tersalibus electi, non debent iuridicos solucionis et statuti, in conuicos et iuridicos communis eligere.

35. *Minor pars sequetur maiorem*

Statutum est, quando communitas aliquid locat aut statuit, tunc minor pars sequi tenetur maiorem.

36. *Poena accipientium alicui aquam ex ordine*

f. 28 v. Constitutum est: si quis alicui partem alterius aquae ex ordine acceperit, ille ruit ei cui acceperit plapardos decem. Et si damna aliqua fierent ipsius de caussa, tunc rogitur ille transgressor omnia expedire. Et fides est habenda ei cui aqua accipitur, si namque iuramento compleverit solvendo damna et expensas omnes iuridice factas.

37. *Aduocatorum aqueductilium uel cannarum officium*

Statutum est, quod conuici teneantur aduocatos omnium cannarum eligere die festo D. Georgy. Ipsique advocati tenentur omnes aquas in ordinem redigere. Obligati sunt praeterea ipsi aduocati aquas (f. 29) educere in pratis die Callendarum May. Si autem aduocati aquarum id non egerint, hinc conuici possunt aduocatos multare plapardis decem. Quodsi quis noluerit aduocatos adiutare aquam educere, hinc aduocati famulum unum conducere possunt loco ipsius immorigeri, et ille cogitur tunc omnia soluere et expedire.

38. *Aquales sufficientes*

Constitutum est quod omnes aquales in Zernetz et Braiel sint sufficienter a patronis bonorum effecti purgatique. Qui autem hoc non fecerit, ille ab advocatis castigetur plapardis quinque. Similiter et inter vicinorum bona sint perfecti sub pena iam citata.

f. 29 v.

39. *Pratorum diuisiones*

Ordinatum est si quis voluerit diuisionem unam facere inter suum alterius vicini bonum, hinc est obligatus vicinum auisare. Si vero uicinus noluerit venire, hinc potest diuisionem facere rectam (a fill).

40. *Regula rigantibus praescripta*

Statutum est quod si quis rigat habens aquam ordinis in die, hinc non habeat ultra quinque buclas apertas. Nocte autem debet coequare optima forma, ne quis damnum accipiat. Et si hoc non fuerit seruatum, hinc potest ille qui damnum accipit a transgressore exigere plapardos quinque.

f. 30

41. *Leuadae viarum*

Constitutum est, si quis leuadam aliquem fecerit inhonestam, hinc muntadurs possunt pro omni levada exigere plapardos quinque.

Similiter ordinatum est, si quis alicui suam leuadam acceperit vel denique pinguedinem, aut aquam, ille tunc ruit plapardos quinque. Cuique damnum fit potest exigere.

42. De sarlonibus

Statutum est, si quis uoluerit sarlones facere, ille potest facere altitudinis genuum et non impediende bavones aut ingressus (intradias).

43. Quo pacto runandum et de rotis ferreis

f. 30 v. Ordinatum est quod omnes vicini debeant runare quoad poterint. Si vero contigerit quod non possint runare amplius in loco aliquo, et opus fuerit servandi in loco quodam non longo: hinc potest seruare, soluendo tamen pro qualibet rota lignea quatuor firetos, demptum tamen si quis iura habuerit.

44. Rotae ferreae

Item nullus debet serrare rotis ferreis quod si quis serrauerit, tenetur dare pro singula rota plapardum unum et est per adquisitio.

45. De ysdem rotis

Similiter, nullus est obligatus fimare (f. 31) prata, nec in autumno, nec vere nouo^{23b} rotis ferreis, et quicumque fecerit puniatur pro singula rota singulisque uicibus plapardo uno et est per adquisitio.

46. Messis quo tempore introducenda

Statutum est, quod nullus debeat hordeum siliginemque ante pulsum matutinum et post pulsum vespertinum ducere; quodsi quis non seruauerit, hinc muntaduors possunt ab illo exigere plapardos quinque pro quolibet plaustro.

^{23b} nouo agiunt dad oter man.

47. *Terra agrorum quo pacto trahenda*

f. 31 v. Statutum est si qui habuerint agros quorum extremitates (aschidas) forent aequales, tunc si alter uoluerit terram trahere infra terminos suos, potest, auisando tamen contrapartem, trahendo tamen aequali mensura.

48. *Vassicula vini notentur bulla*

Constitutum est quod conuici teneantur omni anno vassicula vini bullare. Et omnia vassicula parua prohibebuntur amoueanturque.

49. *Librae et sextarii iustificentur et ulnae*

Ordinatum est quod quicumque habuerit libras (stateras), sextarios (stera) et ulnas panni, debeant iustificare (scumar). (f. 32). Et qui non fecerit, ille punietur quinque plapardis semperque obedire; idque fiat omni anno.

50. *Solae cory*

Item statutum est, quod quicumque uendiderint solas, ydem illi tenentur eas metiri iuxta statutum constitutionesque totius iurisdictionis.

51. *Dies festi santificentur*

Constitutum est quod ullus debeat iungere bouem illius, uel pecus, diebus dominicis et diebus festis, et nusquam domo sua festis diebus exire suo iumento. Quodsi quis praetergreditur ille puniatur a muntadurs decem plapardis.

f. 32 v. 52. *Nullus alterius herbam plaustro corrumpat*

Constitutum est si quis plaustro trans herbam alterius iuerit, ille ei cui damnum fit ruit plapardos quinque.

53. *Salientes non debent corrumpi*

Ordinatum est quod nemo debeat salientibus damnum inferre, lignis, aquis aliisque rebus. Quique transgreditur, puniatur ab illo qui salientes (büschans) habet quinque plapardis.

54. *Agri quo pacto colendi*

Sancitum est quod quicumque uoluerit (f. 33) agrum suum colere quodque alii agri forent fructificati (früetz), hinc ille tenetur colere trans alios agros incultos i. e. sine fruge.

Possunt et trans cultos ire si alio non postet. Solvendo damna per conscientiam iuris aut aliorum proborum uirorum.²⁴

55. *Idem de agris*

Constitutum est, quod namque tempore messis quando colligitur messis nullus debet alterius agro damnum inferre, cuius fructus nondum foret maturus.

Nullus item debet curru plaustroue trans aratos agros ire, qui- que transgreditur puniatur consientia iuris.

56. *Agri quo pacto arandi*

f. 33 v. Ordinatum est, quod quicumque arant debeant arare an- throrsum (davaunt sü), si alii agri forent arati.

57. *Idem de aratura*

Vetitum similiter est, quod nullus debeat arare rethrorsum (davo sü), qui- que transgreditur puniatur quinque plapardis. Vicinusque illius agri potest exigere, et est peraquisitio.

58. *Termini agrorum*

Statutum est, quod nullus debeat arare nec fodere prope termi- num, mensura communi unius pedis, et si quis fecerit, tunc vicinus (f. 34) illius agri potest cum illo iure agere, et ab illo exigere pla- pardos quinque.

59. *Termini pratorum*

Simili modo ordinatum est etiam de terminis pratorum: quod namque nullus debeat aquales facere prope terminos, mensura et multa supra dicta.

²⁴ *da* possunt *fin* uirorum *agiunt plü tard.*

60. *Pestilentiae tempus peccudumue morbi*

Constitutum est, si quando (quod auertat deus) ingrueret pestis, uel pecudum morbus, tunc ille ubi inciperet debet ire in confinibus a vicinis ordinatis; quodsi ille noluerit obedire, hinc ille (f. 34 v.) multetur Quinque marcis, quociescumque noluerit obedire in dissendendo. Nihilominus tamen obedire debet, ac ire quo vicini ipsum collocant. Si uero ille opus habuerit aliquibus rebus, uel expensis, hinc uicini coguntur ipsum adiuuare illius indigentis rebus.

61. *Idem de peccudum morbo*

Constitutum, si quando aliquis uaccas suas ad caseum dederit, et quod periculum uel suspectum foret alicuius morbi, hinc ille suis vaccis non debet uenire in confinibus Zernetz sine uoluntate communitatis. Quique hoc non seruauerit, hinc conuici ab illo exigere possunt marcam unam sine mora.

62. *Similiter de morbo*

f. 35 Ordinatum est, quod si quis uicinus suo iumento e iurisdictione iuerit uel denique e finibus Zernetz, quod suspectum foret alicuius morbi, tunc cum reuertitur libertatem accipere eo ipso die suae reuersionis quidque de locis suspectis sciat.

63. *Tempore niuis quisque alterius bonum potest transire*

Statutum est, quod tempore hiemis (si namque nix fuerit) unusquisque per alterius bonum possit ire, in ducendis lignis, aut stercoreibus, absque impedimento alicuius personae: siquidem eo tempore, quo nulla damna fiunt aliorum bonis.

64. *Pro summa unius floreni²⁵ non retrahendum ad ius solutionis*

f. 35 v. Constitutum est quod nullus debeat pro summa unius floreni²⁶ et infra a iure communitatis retrahere ad ius solutionis, quique hoc fecerit hinc conuici ab illo exigere possunt plapardos decem sine mora.

²⁵ *s-chassà e rimplazzà tras rhenensis.*

²⁶ *s-chassà e rimplazzà tras rhenensis.*

65. *Idoneae sepes prope viam publicam*

Ordinatum est, quod quicumque habuerint bona uel fundos prope viam publicam uel stratam, illi debent facere sepem bonam, si autem non fiat, quodque uicinus illius boni damnum pateretur, hinc cogitur ille damnum avertere solvereque. Vicinus potest illum iure cogere ut sepem sufficientem faciat.

66. *Viarum sylvarumque cautiones (muntas)*

f. 36 Constitutum est, quod nullus debet absindere ullam plantam a Valle Verda uersus Zernez usque ad Vallem Traunter Moza; quod si quis laberetur, hinc ille punietur pro qualibet planta marca una. Reseruatum tamen, si quis indiguerit, pro sua namque necessitate, hinc semper arbitrio communis relictum est.

Vetitum est similiter, ne quis ulla ligna accipiat ultra viam a ponte Pungascka usque ad resgam Cuntzy Schdratz. Quique transgressus fuerit, ille multetur pro singula planta marca una. Ex ipsa multa habent muntadurs crucer quatuor; reliquum erit communis. f. 36 v. Simili modo prohibitum est, a Serra Molendinorum, Cuuel et Laschadura usque ad Crucem versus Fuldera, ultra et infra viam, mensura octo ulnarum (Zinquaismas); quique sumpserit ille pro singula planta castigetur tantum una veronense.

Prohibitum praeterea est, ne quis tendat lepores ac ullas plantas abscindat, a rupe Platta Petta (Krap) usque ad Vallem Gondas. Item a via Terzous et via Vallatsche assendendo et a summo Lavinaris Buschker dessendendo; quique transgressus fuerit, punietur pro singula planta decem²⁷ plapardis et conuici possunt exigere.

f. 37 67. *Tendiculae et clausurae prohibentur*

Prohibitum est ne quis faciat ullas tendiculas (fallas), neque clausuras (cloters) tempore quo mobilia pasculantur, quique praeterlabitur multetur quinque plapardis, et conuici et muntadurs possunt exigere in uys et prope pontes.

²⁷ decem plapardis ais s-chassà e rimplazzà tras floreno uno.

68. *Equi in damno reperti*

Constitutum est, si quis equum in damno repererit tempore noctis, multetur crucer 32. Interdiu autem si reperiretur ruit crucer 16.

Item diebus festis debent agi pastore, nec permanere infra saxa, quodsi reperirentur (f. 37 v.) damna facere, hinc coguntur damna deponere.

Porro si quis equum tenere voluerit, ille potest, sed tamen pastore uno. Nocte autem obligatus est ipsum pernoctare domi suae, prout et aly vicinorum boues.

69. *Equi mercaturae prohibiti*

Constitutum est quod nullus debeat equos mercaturae tenere in pascuo communi. Quique non servaverit ruit rhenensem unum, et conuici possunt exigere.

Quicumque habuerit equum, eo laborans labores graues leuesque, ille potest eum seruare, sin minus laborauerit (ut supra) prohibitur a commune pascuo.

f. 38 70. *De pecudibus in damno repertis*

Constitutum est quod omnia pecora (muvailgha) ducantur pastore. Si autem pastor aliquis in damno fuerit repertus, ille ruit muntadurs plapardos quinque. Reseruatum tamen damna boni, potest ille qui damnum recipit exigere.

Similiter ordinatum est, si mobilia alicuius pastoris publici (da cumün) a monte discurrerint, damnumque alicui facerent, hinc optionem habet patronus boni, exigendi a pastore plapardos quinque uel facere damnum aestimare.

f. 38 v. Vaccae in damno repertae sine pastore ruunt quaelibet firetos quatuor.

Mobilia alia parua duos firet[os] pro capite.

71. *De porcis*

Item porci sine duobus annulis ire non debent (nisi fuerint porcelli), quique non habuerint duos annulos, illi quociuscumque fuerint reperti multentur duobus cruceris.²⁸

²⁸ duobus *s-chassà e rimplazzà* tras 3.

Ordinatum est: siquando aliqua aestimatio fit alicuius damni facti quopiam in prato vel in agro, hinc factores damni possunt damnum factum denuo re aestimare i. e. revisere, vulgariter far surwaeir.

Item qui aestimatores ducere vult, commune faceat eum cui ducere vult; quod si non faceret nil dare tenetur.

Item si aestimatio esset 8 crucer aut minus, is qui duxit aestimatores met (?) soluat premium aestimatorum et pretium aestimatum perdat.

Item circa estimaturas constitutum est, quando fruges secate fuerint aestimate, vel lignis corruptae ne revisente (?) vice, vel etiam suibus porcisque corriptae ne revisente (?), et item singulae aestimaturae sunt per acque sita.

f. 39 v. ais vöd.

Ordinatum est, quod nulla peccora mercaturæ in communitate debeant teneri, qui autem fecerit ille multetur rhenense uno, quodsi conuici transgressores non multauerint, tunc sex illi tersalium uiri debent conuicos multare pro rhenense uno quociuscumque transgressi fuerint, et haec multa erit communis.

74. *Mortua peccora quo ducantur*

Constitutum, si quando morerentur aliqua peccora, hinc mortua illa peccuda ducantur in aquis. Quique hoc non fecerit ille multetur marca una, quae poena sit communis.

Constitutum est, quod boves debeant duci in monte boum, aut quo fuerint ordinati, diebus festis, nullusque debet seruare aut ducere inter bona vicinorum. Quique non seruauerit ruit crucer quatuor. Reseruatum tamen si quis habuerit claudum uel languidum bouem, quando arant in autumnno, pro uno namque die, uel festo uno, possunt tenere, sed tamen ducere ultra Saxa. Item si molinatores indiguerint, in arbitrio co[mmu]nitatis semper stat ac permanet.

76. *Idem de bouibus*

f. 41 Item boues²⁹ interdiu reperti in damno ruit crucer octo. Nocte uero repertus ruit crucer sedecim.

77. *Viae non rumpantur*

Ordinatum est, si quis rumpit uel anihilat uias, quod aquando, lignis uel quoquo modo id fiat, ille multetur quinque plapardis, semperque tenetur reficere. Demptum tamen si quis iura habuerit ad ducendum.

78. *Idem de vys*

Constitutum est, quod conuici teneantur renouare uias bis in anno, uidelicet primo vere nouo, secundo in aestate.

f. 41 v.

79. *Similiter de vys*

Constitutum est, quod namque nullus vicinus debeat aquam per uias ducere necque traducere uias (Zuncker) ullis in locis. Quodsi quae fuerint leuadae quae oportuerentur permanere, hinc debent illae leuadae cooperiri, uel tegi, sub poena unius floreni, quae poena detur muntadurs.

80. *Ludi prohibiti*

Constitutum est, quod nemo debet ludere maza in pago uel villa; et transgressores puniantur duobus crucer pro singula persona.

81. *Idem de ludo*

f. 42 Prohibitum est, ne quis permittat ludere sua in domo pro denarys, alysue de rebus. Quique permiserit ludere, ille multetur a communitate floreno uno.

82. *De hospitibus tabernarysue*

Constitutum est, quod tabernarius debet uinum suum dare per consilium aestimatorum vini, idque terrestris et alienigenis pro denarys promptis tamen. Quique non fecerit ruit plapardos decem.

²⁹ *rimplazzà tras* uel bos interdiu repertus . . .

Reseruatum tamen unam uel duas quartinas in aestimatione possunt dare; non ultra.

83. Idem de tabernarys

Statutum est, quod tabernary co[mmu]nitatis nostrae teneantur omni anno (f. 42 v.) quando ratio datur, uenire et per iuramentum rationem dare quid conuici consumpserint in eorum domibus, an etiam consumpserint nec ne.

84. Idem de tabernarys

Constitutum est si quando tabernary aliquas resbonas a uicinis sumpserint a debito, quae quidem resbonae fuerint venales, hinc primo uicinis porrigere debent.

85. Idem de tabernarys

Statutum est, quod omnes tabernary teneantur dare uicinis et alienigenis. Et vicini possunt soluere eorum re[s]bonis pro more statuti, dando duas partes resbonas, alteram autem partem denarios promptos, aestimatae (f. 43) resbonae conscientia duorum causidicorum communitatis iuris.

86. Tabernary aut hospites pro uicinis iure agentibus promittant

Ordinatum est quod hospites teneantur promittere pro uicinis litigantibus iure, tum communitatis, tum solucionis. Dando loco pignoris tot res bonas, si hospes credere noluerit.

87. Hospites uinum non miscuant

Constitutum est, quod hospites non debeant miscere uinum, excepta berillam uel butillam possunt imponere, non ultra. (f. 43 v.). Et hospites conuicis promittere coguntur data fide seruatueros. Si uero conuici non seruauerint, hinc sex illi tersalium uiri possunt conuicos multare tribus florenis.

88. *Aque conspersio uetitur die D. Johannis Baptistae*³⁰

Vetitum est ne quis aquam die festo D. Johannis Baptistae spergat (squitta). Et transgressor punietur marca una.

89. *Termini communitatis ostendantur iuuenibus*

Constitutum est, quod conuici semper (f. 44) lapsis decem annis, teneantur eligere tres uiros pro loco, senes iuuenesque prout uisum fuerit, qui eant inspectum terminos, et confines co[mmu]nitatis.

90. *Placentae prohibentur die D. Joannis Baptistae*

Ordinatum est quod nullus debeat placentas (vaischlas) dare pastoribus die festo D. Joannis Baptistae.

91. *Edificantium domos sepes e. c. regula*

Constitutum est, quod quicumque uoluerit edificare edificium aliquod erga communem, uidelicet (f. 44 v.) muros, sepes, nisi prius terminatum fuerit, sub poena duarum marcarum.

92. *Tempore veris uaccae omnes e primeranis redeant*

Constitutum est quod tempore veris, quando vaccae e pratis exeunt, omnes e primeranis reuertantur unanimiter sub poena constituenda a communitate.

93. *Conuici nulli gratiam dabunt, ob aliquod factum, coram communitatem venire*

Ordinatum est quod conuici debeant seruare ipsi, aliosque similiter facere (f. 45) seruare statu[tu]m communis prout scriptum est. Nec gratiam ulli dare coram communitatem uenire, si namque vicinus aliquis molestauerit uel aggreuauerit sese ob aliquam sententiam a iure communitatis factam. Quodsi conuici hoc non seruauerint, hinc sex tersalium uiri possunt ipsos punire duabus marcis, quae poenat³¹ sit communitatis.

³⁰ *in margine: sprützen.*

³¹ *sbagl per poena?*

94. Ducentium siliginem ultra Pontem altum regula

Statutum est quod nullus nostrae communitatis vicinus, ducens siliginem ultra Pontem altum, venientem per iugum Fuderae, (f. 45 v.) minus crucer uno, pro singulo modio, et merenda una ei suoque iumento ducat, quique non seruauerit ille punietur a conuicis marca una, et illa multa sit communis.

95. Equi, boues, porci, oues arcentur pratis

Constitutum est, quod equi, oues, porci, boues tempore veris nusquam per prata ire debent.

96. Omni tempore aquales in pratis possunt fieri

Constitutum est quod unusquisque uicinus possit omni tempore anni in pratis facere.

f. 46 *97. Statuta et articulos seruare nolentium poena*

Ordinatum est, quod si quae foret persona nolens regere sese in omni modo forma articulisque ordinatis scriptisque, illa puniatur a communitate quociescumque transgrederetur quinque marcis.

98. Non a iure communitatis alio retrahendum ob difficultatem horum articulorum

Constitutum est, qualiscumque persona foret aut vicinus, qui se aggreueret in aliquibus punctis, articulis supra scriptis, (f. 46 v.) hinc ille cogitur uti iure communitatis, nec alterius retrahere e communitate; quique hoc non seruauerit, punietur quinque marcis semperque tamen obedire.

99. Caprae in pascuis alpium non pasculentur

Constitutum est, quod caprae in pascuis alpium non debeant ire, per totum annum, nisi quando vaccae sunt ex alpibus.

100. *Pauperum hospitatores*

Ordinatum est cum uoluntate vicinorum, (f. 47) quod quicumque uoluerit hospicium praebere pauperibus cuiuscumque tandem aetatis fuerint, illi possunt et debent tenere absque damno uicinorum. Quod si aliquis ceciderit in infirmitatem aliquam, tunc vicinus illum tenere debet domi suae absque damno vicinorum alliorum, nec ullum fastidium praebere vicinis.

101. *Cupientium recipi in vicinos solutio*

Constitutum est, quod nulli alienigeni uel aduenae possint uenire in Zernetz et ibi habitare (cassâr), absque uoluntate communitatis. Quodsi communitas receperit (f. 47 v.) ipsum receperit pro uicino, tunc aduena ille tenetur dare communitati rhenenses viginti³² denarys promptis.

102. *Edificia ubi et quo prohibita edificare*

Constitutum est in co[mmu]nitate Zernetz, quod nulli vicini nullaue persona possit nec ualeat edificare ullum edificium in locis subscriptis. Primo a Ponte Spoly usque ad Crucem. Secundo a Ponte novo usque ad Pontem de Sassy. Tertio a Saxo sito interius domum Conradini Mor, usque ad Serram (f. 48) Molendinorum. Quique habuerint praedia in confinibus praefatis, ille non debet uendere pro solis (solams). Qui autem non seruauerit ut scriptum est, ille ruit communitati marcas uiginti, quociuscumque contrafactum fuerit, et poena ipsa sit per acquisitam; rectoresque communitatis una cum conuicis statim eam possunt exigere.

103. *Harena circa arcam Pontis noui prohibita*

Vetitum est, quod nullus debeat ullam harenam uel ligna accipere circa Pontis noui arcam. Et quicumque non seruauerit, ille punietur duabus marcis, et conuici possunt statim exigere.

³² viginti *ais s-chassà e rimplazzà tras* decem.

f. 48 v.

104. Multatorum officium

Primo statutum est, anno 1555 die D. Martini, a sex tersalium uiris, quod muntadurs obligati sint custodire omnes bûûôs (?), et in aestimationem stare, prout et in aliorum bonorum aestimationem, in communitate namque.

105. Idem de muntadurs

Secundo ordinatum est, quod mun[ta]durs teneantur custodire uias. Item aquas quae ducuntur per uias, similiter et lapides quae in uijs proijciuntur.

106. Itidem de muntadurs

f. 49 Item ordinatum est, quod si quando muntadurs uoluerint exigere aliquas muntas, quodque causidici omnes non possint interesse, tunc non debeantur eligi noui causidici.

107. Muntadurs de Braiel

Statutum est quod muntadurs de Braiel teneantur stare in aestimatione a Ponte alto usque ad Pontem Clusae sicuti et muntadurs de Zernetz obligati sunt. Item sub aqualem communem et sub aqualem della Sella, et sub aqualem Cattmetz et aqualem inferiorem Muschnus idque bona fide.

f. 49 v.

108. De muntadurs

Constitutum est, si quando damnum aliquod fieret in aliquo loco, et quod patronus boni damnum suum faceret aestimare aduersus muntadurs, quodque illi nescierint quis damnum fecerit, possint tamen probare sufficienter per probum aliquem uirum factorem damni, hinc muntadurs non coguntur damnum soluere, neque in aestimatione permanere.

109. Itidem de muntadurs

f. 50 Similiter ordinatum est, quod muntadurs teneantur et sint obligati prouidere et custodire uniuersum pagum caussa ignium,

et hoc totum residuumque multare et castigare secundum statutum, et ire coram domibus vicinorum ac ab illis accipere multas pro more statuti, bona fide quodsi nesiverint sese conuenire caussa mulctarum, hinc possunt iure exigere et hoc debent exigere omni septimana; et si hoc non fecerint, tunc priuati sunt iuribus ipsorum.

110. Asses loco mercaturae factae prohibitae

f. 50 v. Ordinatum est, quod nullus vicinorum debeat ligna aut asses facere ad uendendum. Ac si alienigena aliquis uenerit, interrogaueritque, num venales essent, hinc uicinus ille non est obligatus dicere: «Vade ad conuicos et licentiam adipiscere. hinc tibi uendam.» Quodsi ita fuerit a vicino actum, hinc punietur ille a conuicis duabus marcis, absque ulla mora.

111. Similiter de lignis et asseribus

Constitutum est, quod nullus debeat asses et ulla ligna facere ad uendendum (f. 51) nisi prius mercatum fuerit³³ et si quis hoc non seruauerit, hinc conuici a uicino illo possunt exigere pro qualibet planta florenum unum.

112. Itidem de lignis asserum

Simili modo prohibitum est, ne quis ligna asserum, sine effectione, verum unusquisque cogitur ea effacere spacio octo dierum. Si autem non effecerit, hinc alius uicinus veniens potest ipsa accipere et ea effacere absque aliqua contradictione ullius personae. Quique hoc non seruauerit, hinc ruit crucer 32, et conuici coguntur eos statim exigere.

f. 51 v.

113. De calce

Constitutum est, quod si quis fecerit fornaces calcarias in Selva, Platz Körf et intus ad Hortum, tunc horum locorum calx non debet vendi e communitate. Illi autem qui in co[mmu]nitate vendere uouerint, illi ipsi tenentur dare modium unum pro undecim firentis cum dimidio.

³³ *aggiunta posteriura sur la lingia: sique gratia data.*

114. *Similiter de calce*

Qui autem calcem facere uoluerint ad uendendum, illi tenentur facere in locis subscriptis. Interius Traversam viae Laschaduræ. Interius Uallem Arschitsch et in Calkeris superioribus ulterius semitam.

f. 52 115. *Prohibentur et aliae res e communitate uendi*

A rectoribus communitatis prohibitum est, ne quis e communitate vendat calcem, carbones, ligna, asses, vadungha, et quicumque transgressus fuerit multetur tribus marcis, quas conuici exigere coguntur et poena illa sit communitatis.

116. *Lis orta caussa alpium vaccarum a quibus disponatur aut iudicetur*

Constitutum est, si quando lis aliqua oriatur, tempore quo uaccae ad alpem ponuntur, hinc lis illa uel discordia debet iudicari inter uicinos unius tersalis parvi³⁴ (f. 52 v.) a iure communis electo die D. Martini. Reseruatum tamen, si quis caussa consanguinitatis non possit sedere, hinc loco illius alius eligatur causidicus.

117. *Itidem de eadem re*

Constitutum est a rectoribus communitatis cum uoluntate vicinorum: quod quicumque vicinus foret qui indigeret iure, tempore quo uaccae ponuntur ad alpem, tunc vicinus ille debet et tenetur ius soluere, sine ullo damno communitatis. Si autem conuici hoc non fecerint seruare, hinc sex illi tersalium uiri possunt conuicos multare tribus marcis.

f. 53 118. *Eligentium ius solutionis solucio*

Ordinatum est, quod sex tersalium uiri, qui a tersalibus eliguntur die D. Martini, possint etiam eligere, euntes ad eligendum iudicem et causidicos statuti i. e. criminalis. Similiter et eos qui eligunt ius solutionis, quibus uiris nulla alia solucio debet dari a magistro aerary nisi quatuor crucer.

³⁴ *laschà lö per ün o duos plets.*

119. *De nuncys dierum communitatis*

f. 53 v. Constitutum est, quod nuncy qui mittuntur ad dies communitatum, in iurisdictionem, uel etiam extra iurisdictionem, quod sane illi ipsi nuncy nihil praesumant sibi facere ullos articulos novos sine scientia et uoluntate co[mmu]nitatis: et si nuncy hoc non seruaerint, hinc ruunt quociescumque transgressi fuerint rhenenses viginti. Quae mulcta potest exigi co[mmu]nitatis iure. Cogitur et obligatus est ille articulo, quos sine uoluntate communis intexuit, denuo suis damnis et expensis detexere (trär larg), sine ullo damno communis. Similiter et communitas potest cogere ut id faciat, iure co[mmu]nitatis.

f. 54

120. *Nuncy dierum nullum debitum relinquunt, et quam primum redierint rationem dabunt fasti et expensarum*

Constitutum est, quod nuncy qui mittuntur in dies communitatum, teneantur omnes expensas quas fecerint suis nummis soluere nec ullum debitum relinquere, et quam primum ille reversus fuerit domum, tunc tenetur rationem dare conuicis expensarum suarum, itemque communitati, si quid noui fuerit actum. Ac conuici tenentur ipsis dare quod sumpserint. Si uero nuncius rationem expensarum statim non dederit, tunc conuici non sunt obligati ulterius expensas soluere.

f. 54 v.

121. *Quo pacto prata agrique colendi*

Ordinatum est cum uoluntate omnium uicinatorum Zernetz et Braiel, quod unusquisque uicinus possit annum fimare prata, alterum agros, et sic procedat ordo. Quique transgressus fuerit puniatur tribus marcis. Item loco uicinatorum Braiel interfuere Jeorgius Johannis Zeth, Thomasinus et Dominicus Zappa, agentes nomine et autoritate uicinatorum Braiel.

Item prata tantummodo semel pro fruga sunt fimanda, quique transgreditur (f. 55) castigetur floreno uno, quem florenum muntadurs possunt exigere.

122. *De coquinis*

Constitutum est anno domini 1561 die circumcisionis, quod unusquisque vicinus teneatur coquinam unam cameratam (uoutta) facere, hinc ad quindecimum diem mensis Juny anni proxime subsequentis: si autem quispiam non fecerit, ille punietur quinque marcis. Et uetabitur porro ullum ignem in ea domo facere. Quam poenam exactor communis teneatur exigere.

f. 55 v.

123. *Regula eorum quibus communitas soluere debet*

Constitutum est, quod unusquisque vicinus in communitate habens exigere aliquid a communitate, ille tenetur id exigere in ipso anno. Si autem non fecerit, hinc ille priuatur suis iuribus.³⁵

124. *Aqua in ordinem posita, quamdiu permanere debeat*

Anno domini 1561 die Juny mensis 15 a rectoribus (cum uoluntate omnium vicinorum) co[m]munitatis constitutum est, quod: quando aqua uel (f. 56) aqualis aliquis in ordinem positus est, uisus simul et reuisus, ille inquam aqualis sic permanere debet immotus ad annos viginti subsequentes. Hac tamen lege: si qui fuerint in sua sorte uel parte, uolentes eorum diuidere partem, quod possint eorum proprijs expensis et damnis. Quodsi plures fuerint, cupientes totum aqualem cogere in distributionem, quod et illi possint, tamen proprijs eorum damnis et expensis, sine ullo damno aliorum uicinorum pertinentium ad dictum aqualem.

125. *Decreta anni 1563*

f. 56 v. Anno domini 1563 die primo Nouembris Inditione sexta. Sex tersalium uiri die festo D. Martini anni 1562 electi uidelicet Joannes Josephi Lucy senior, Andreas Conradini Jecomatsch, Anthonius Joannis Ursy, Simon Planta, Joannes Friderici, hosse subsequentes articulos ordinarunt, qui omnes ab uniuersis uicinis sunt suscepti: hoc pacto quod conuici teneantur facere seruare sub poena quinque marcarum, quodsi supradicti conuici non praestiterint, ut

³⁵ *quaist inter chapitel ais s-chassà.*

unusquisque tersalis obligatus sit eligere uirum unum, qui viri puniant convicos, pro poena illa, ex proprijs eorum bonis, non ex bonis communitatis.

126. Quid unus quisque aestuare et e contra

f. 57 Primo statuerunt et ordinarunt sub poena suprascripta, quod nemo possit, ualeat, nec debeat post Natalem Christi nullum pecus, nec armentum emere, nec adducere, et in aestate in pascua publica emittere, vulgariter nun stadiär, excepto emere quisque bouem unum potest tempore ueris. Alioquin quicquid hibernauerit potest aestuare (stadiär), et quod hibernare uolet, ante Christi Natalem habere debet.

Item si quis bouem unum dederit ad hibernandum, tunc bos ille sit loco illius bouis emendi.

127. De capris et quod quisque aestuare possit

f. 57 v. Secundo ordinarunt quod nulla resfamiliaris (massaria) debet tenere et habere ultra quinque capras. Quodsi inueniretur in refamiliari unica persona, ut illa non possit nec ualeat habere ultra duas capras, et hoc obseruari debet sub poena suprasc[ri]pta.

128. Folia prohibita

Constitutum est: quod nullus uicinus in communitate Zernetz et Braiel debeat folia facere (far fölghia) ante festum diem D. Mariae Septembris sub poena unius marcae.³⁶

129. Huius articuli confirmatio

f. 58 Ordinatum est sub poena trium marcarum, quod statutum illud seu articulus antea ordinatus de folys suo in vigore et valore esse debeat.

130. Statuta anni 1563

Anno domini 1563 die D. Martini sex illi tersalium uiri uidelicet nobilis dominus Balthesarus Planta, dux arcis Furstenburgy, Jacobus

³⁶ sub poena unius marcae *ais s-chassà*.

del Nair, Jacobus Betschla, Nicolaus Cristel, Lucius Nutt Euae, Jacobus Joannis Jacobi, hosce articulos statuerunt.

131. Mulctae cuius sint et quo pacto puniendi vicini

Primo ordinarunt, quod quilibet qui punitur (f. 58 v.) debet punire iuxta statutum communis in omnibus et singulis articulis, tali modo et forma quod fallae debeant esse communitatis si excesserint quinque plapardos, prout et antea constitutum fuerat. Quodsi quinque tantum fuerint aut infra quinque plapardos, debent esse conuicorum et rectorum co[mmu]nitatis. Et illae fallae inscribi debent, ac muntadurs aut conuici obligati sunt postulare ab eo qui erravit, quodsi nollet dare, ut tunc iuridice exigere debent conuici et muntadurs, et illorum praemium esse debet ut iuratorum, ipseque qui erravit soluere omnia debet. Et ius obligatum est punire omnia et in omnibus secundum statutum, quodsi reperiretur illos non observare et punire secundum statutum, ut tunc (f. 59) sex tersalium uiri possint conuicos et iuridicos punire prout uisum fuerit.

132. Conuici obligati rationem dare de fallis

Ordinatum item est, quod die primo Callendis Nouembris conuici obligati sint rationem reddere sex tersalium uiris de fallis; quodsi ambiguum foret illos non de omnibus fallis rationem dedisse, quod tunc duo e sex tersalium uiris obligati sint ire de domo in domum et a singulis scrutari quid quilibet punitus sit, et quod inuentum fuerit, ut tunc conuici semper eo die peccuniam promptam dare debent, et si inuentum fuisset non iuste rationem dedisse, tunc conuici puniantur a sex uiris. Item a Calendis Nouembris (f. 59 v.) ipsi conuici neminem punire debent de praeterito: quodsi erraretur a Callendis Nouembris ut puniant.

133. Conuici non debent muntadurs cogere ut dent rationem de muntis

Ulterius pronunciatum est, quod muntadurs in fallis et muntis paruis debent accipere mulctam in domo, nec conuici illos cogere debent coram ius venire et rationem reddere, aut punire quod non rationem reddiderint.

133b. Regula praescripta vicinis, causa temporis uespertini aut nocturni

f. 60 Item constitutum est, quod tempore uespertino in hospicys, quamprimum hospes mensam parat, siue pro extraneis, seu terrenis, ut quicumque adfuerint vicini, ut surgant, atque abeant, quodsi quis non discederet, ut muntadurs illum puniant 8 crucer pro singulis vicibus, et illi crucer sint illorum, quodsi non punirent ut rectores communitatis illos puniant muntadurs, quodsi non punirent, ut sex viri puniant rectores communis.

134. De seruis alpium et eorum mercede

Constitutum est, quod namque articulus ille de mercede servorum alpium (sanguns) (f. 60 v.) in iurisdictionis statuto scriptus, suo in uigore roboreque permanere debeat, nec a quoque praetergredi, quodsi quis repertus fuerit praetergredi statutum, ille puniatur poena prout est imposta. 9 rhenenses dentur soing.³⁷

135. Similiter de pastoribus alpium

Constitutum est, quod nulli vicini debeant servis alpium mercedem illorum dare antequam sint meriti. Quicumque autem reperiuntur praetergredi, illi multentur tribus marcis. Et conuici coguntur eas exigere, quae sint communitatis. Item serui alpium ullo tempore ab alpibus (f. 61) discedere debent, sub poena praefata.

Pastori alpium datur crucer 1 pro (?) testone (?) uno. Nec ullum praeterea donum. quique labitur punitur . . (?) 10 crucer (?).³⁸
f. 61 v. ais vöd.

f. 62 ³⁹Anno 1580 die vigesimo Novembris legati totius communitatis Zernetzy congregati hosse inscriptos articulos ordinauerunt cum auctoritate et litentia omnium.

³⁷ *agiunt cun otra tinta.*

³⁸ *da Pastori fin punitur agiunt dad oter man. I sguondan amo var duos plets na legibels.*

³⁹ f. 62 fin 63 v. agiunt dal medem man sco l'agiunta sün f. 39.

136. *Bona non nisi pro ne[cessita]tem emenda*

Primo statuerunt, quod nullus hinc (?) vicinusue iurisdictionis nulla bona, vulgariter roba, emere aut comparare debeant, nisi pro necessitate suae domus, et pro alio uicino emere interdictum est, siligo, hordeum, caseus, butirus, pecus, fenum, stramen omniaque huiusmodi bona.

137. *Interpretem agere vetitum*

Cautum est etiam, ne quis interpretis fungatur officii (tholmetsch) neque pro domestico neque pro extraneo, his autem non obediens neque servans poena sit quatuor marcharum, quae enim communitati (f. 62 v.) pertinet ubi colligitur (?). Quodsi obedire quispiam nollet pro poena, tunc communitas illa potest in auxilium adhibere iudicem damnis et expensis illius qui obedientiam prestare noluerit.

Tertio ordinatum est, si quis extaret cui bona suprascripta venalia essent, primo teneatur atque obligatus sit exhibere et porrigere primo suae communitatis conuicis, et per octidium (?) morem trahat expectatue quodsi conuici aut vicini non indiguerint nec emere voluerint; ab eo uendere potest cuicumque voluerit in iurisdictione aut extra.

138. *Frumentum quando vendendum*

Quarto constitutum est: ne quis hordeum aut siliginem vendat extraneis aut extra communitatem (f. 63) ad festum usque sancti Georgy. Illeque qui uenale habet uendat consilio proborum hominum ratione habita anni si inter ipsos non conuenerint.

139. *Foenum stramenque*

Quinto ordinatum est si cui fenum aut stramen uenale fuerit, ut is obligatus sit porrigere atque exhibere, primo conuicis communitatis penes quos sit intra spatium quindecim dierum emendi aut non. Illis elapsis diebus vas⁴⁰ esto illi qui inscipit venale cuicumque voluerit, vendendi ab alienandique ad animi placitum.

⁴⁰ *forsa da leger fas.*

140. Pulmentum indigentibus dandum

Sexto, si qui forens mercatores nostrae iurisdictionis, quibus caseus aut butirum foret, ultra necessitatem domum suarum, utque obligati sint teneaturque, dare vicinis communitatibus indigenti.

f. 63 v.

141. Fides libera

Permissum quoque atque concessum est unicuique credere, pro ut quisque diuino affatu fuerit instinctus.

Justity dies omnibus aequales statutum est atque indiu iuris criminalis interdictum ne a quocumque exigat, cum ius civile denuntiatum clausumue est exigendi. Nihilo secuis (?) tamen, punire potest semper omni tempore cum ei visum fuerit, pro ut statuto continetur.

Trastüt da comün da Zernetz

fat et schantad giu dallg illustrischem signur cavallier
Ruodolph Planta, lg nöbal mastral Peidar Liun, et mastral
Chiaspar Bettschla, et Albert Sar Arart, et da Jachian
Michieil, nuder dallg Commün da Zernetz.

Dancoef scritt giu in üttal et servezzan dallg magnifico et bain
schmad etc. tras mai Peidar dell Nonn da Zernetz

Anno 1664.

Leges sine executione, ut campanæ sine pistillo

p. 9 1. Regula dals bavuns da tuot lg commün da Cernetz *infinna in Puntota*

Bawun ün in Rasto in lg Pra dallas Jbladas, tras quell bawun
pon ir la prada chi staun par löngk infinna lg Doess Nossa Duona,
que ais lg pra dalla Baseilgia, chi va our in l'ova et la prada spæra
l'owa sü contra la punt.

Ün ottar bawun in Rasto in lg Pra dallg Segniar da Razünn,
davo chia Dumeing Jonn Jachian, trass quell waun la prada sur
lg chiaunt infinna lg pra Sar Jonn Gudengk.

Ün bawun spæra la chiæsa Balthisar Tschurletta, et qua trass
ponn ir cun früja et cun grascha tuotta prada infinna lg pra da
l'hierta Peidar dell Nonn chi ais stad da Lüzi dell Nonn, et infinna
l'owa d'Spœlg.

Item tuotts lgs ærs ponn ir qua trass chi tuochian Rasto, impero
sün lg mendar donn, usche bod chi pon gnir à via comüna.

p. 10 Ultra tuotts lgs ærs infinna lg ær Gudeng Valantinn pon
eir ir qua trass.

Bawun ün in Sax spæra chia Nuott Rangistal, quatrass pon ir
tuotta la prada da Sax infinna lg pra da l'Hierta Peidar dell Nonn,
et tuott quells ærs chi sun Dawo Rœwan suott lg chiaunt.

Bawun ün spæra la chiæsa Nuott dell Nonn, trass quell denn
lgs ærs sur lg Chiaunt da Sax, et lgs ærs d'Clüs, infinna lg ær da
la Baseilgia, et lgs otters ærs.

Bawun spæra la tuorr dalg illustrischem signur cawalier Ro-
dolph Planta, aqua va trass la prada d'Urtasch, ls ærs d'Clüss chi
vaun oura par löngk et lg ær(s) Losch.

Bavun ün in Palü sur chia Jachian da Tschonder, aqua trass wa tuotta la Prada d'Pallü.

Bavun ün in Pralœng trass lg pra da Lüzi Cuons, trass quell vaun la prada et lgs ærs infinna la muschna, cun lg ær Bastiaun da Lgiünna, lg ær dalls Flurin Tœn Toutsch, lg ær dalls Fadri Paclinnas. Item ls ærs chi tuochian Vallatscha.

Bavun ün in Ajatell trass lg Pra da l'hierta mastrall Tschorsch, trass quell waun la prada & ls ærs da Aietell, item ls ærs Tscheschna dadaint la muschna et ls ærs et la prada d'Pley.

p. 11 Bawun lg pra dall mullin da Jonuors, quattras va la prada suott via in Pra da Punt.

Bawun ün in Chiampatsch in la Sglioula in lg pra Jachian Tschorsch.

Bavun ottar in Chiampatsch trass la via sur lg Chiaunt, qua trass ponn ir la prada cun lgs ærs chi staun wia par trawiers.

Bavuns ottars in Chiampatsch(s). Tuotta la prada d'Chiampatsch incuntar Mantelg dessan ir sün lg mendar donn usche bod chi ponn à via commüna.

Item ün Bavunn in Muglinè in lg pra dalla Baselgia, trass quell dess ir tuotta la prada d'Muglinè survia.

Bavun ün Suott Punt in lg pra Mastral Peidar Tschonder¹ Liun, trass quell vaun la prada suott Punt cun lg bain dals Tschonders infinna lg chiaunt dalla via d'Cull.

Item la prada et lgs ærs d'Cull haun ünna via spæra lg ær da mastral Nuott Pitschen Sararart trass la Genna d'Cull et l'Isla d'Cull.

Ün bawun in Schfundrà spæra la chiæsa da Tœni Zanett, qua trass vaun tuott lgs ærs d'Schfundrà.

Bawun in Valainas giu somm lg ær da l'hierta da Jonn Pitschen, qua tras vaun lgs ærs d'Valainas, lgs ærs da Joseph Jonn Marck, infinna in lg ær da Jachian Flurin.

p. 12 Item lgs ærs suott vich dalls ærs Nuott Tumasch, infinna in lg ær Curadin Sar Jonn, et infinna lg pra da Nuott Jousch chi tuochia lg ær da mastral Jachian Tschortsch. Item lg ær chi ais statt da mastral Jachian Tschortsch welg da Curadin Mor, et quell da l'hierta da Jachian Valantin in Valainas haun quell Bavun pajond;

¹ Tschonder ais strichà tras.

Ig quall pajamaint Jonn Pitschen Gudeng ha retschvü in daners bluotts.

Ün otter bawun in Quadras trass lg ær Sar Josue Salasch, qua trass po ir lg ær chi ais stad dalg barmœr Peidar Valantinn infinna lg ær stad da Jachian Flurinn, lg ær dallg barmœr Clo Cuontz infinna lg chiaunt d'Quadras sur lgs ærs d'Vallainas.

Item ün ær spæra chia Matthia da Peidar dell Nonn, quatrass ponn ir lgs ærs chi staun giu par löeng cun lg ær da Jachian Flurinn.

Bawun spæra la chia da l'hierta Nuott Schimun in Curtins, quatrass vaun lgs ærs d'Curtinns infinna lg ær Jachian Flurinn. Item lgs ærs Suottvia, numnadamaing lg ær Menn Dawidt, lg ær Nuott Launtsch, et lg ær mastral Jachian Tschortsch haun qua bawun.

Anno dalla naschentscha da Christi 1537, indictiun decima, die 29 dalg mais 8bris: Siond allwa (p. 13) ünna differentzchia intraunter lgs vschins chi haun ærs suott lg chiaunt Suott Vich, dalls qualls ünna part schmeiwan chi havessan bavun trass lg ær Jonn Pitschen in Valainas, quallchiüns ottars spæra la chiaesa da Tœni Clo in Curtins, schi ais impero quella differentzchia statta remissa in cuntschentscha da pro lgieudt: lgs honorats homens mastral Niculin Planta, Jonn Sar Jonn, Andreia Chiasper, Peidar Manaistra, Clo Steiwan, Iousch Roeschal, Dumeing Losch, Jachian Paracklin, Jachian Fœtal et da Clo Christall, per lgs qualls arbitradores ais stad arbitrad haviond viss lg löech dalla differentzchia:

Lg prümm chia lg trastüd reista in sia vigur, da co chia viwaunt eira stad arbitrad, chia lg ær Menn Dawid, lg er Sar Chiasper Mor, lg er Nuott Tumasch, lg er mastral Jachian Tschortsch hejan lur bavun spæra la chia Anthöni Clo in Curtins; lgs ottars ærs Nuott Tumasch infinna lg pra Curradin Sar Jonn, et Nuott Jousch quells chi puonchian lg er mastral Jachian Tschorsch cun lgs d'hüert haun lur bawun trass lg er Jonn Pitschenn Gudeing in Valainas.

p. 14 Item ün ottar bavun aint in lg Pra dallgs Dudaletz sur la Baseilgia, trass quell vaun tuotta la prada chi giaschan sü sura la Vallatscha, la prada Dgiers cun lgs ærs.

Ün ottar bavun sur chia Matthia Nuott dell Nonn, trass quell bavun vaun la prada infinna lg Dudalez, et infinna lg ær Peidar Sar Lüzzi.

Ün ottar bavun in Tarsous trass lg pra dalls uffaunts da Hans Mor, et aqua po transir lg pra dall hierta Menn dell Nair, et lgs ottars pra Tarsous cun lg pra Bastiaun Sallwett et brichia plüs.

Ün bavun giuo suom la prada d'Sosa in lg pra da Jonn Guedeng, aqua trass po ir tuotta la prada chi giascha aqua spæra.

Item la prada et lgs ærs da Praschisch zura haun lura aqua lur bawun.

Ün bavun in Praschitsch in lg ær chi ais stad da mastrall Tœni Jonuors, quatrass vaun lgs ærs chi haun datt santenzchia.

Ün ottar bavunn in Praschisch, tras lg ær dalg Dudaletz, et trass quell bavunn vaun lgs ærs chi vaun aint par lœng chi tuochien in las Buschiettas da l'owa d'Ent infinna in l'er Jann Valaina.

p. 21 Bavun otter oura in chiamps, trass lg pra Tœn Fandrinna, ma huossa dalg Segnier da Razœn, trass lg quall vaun tuotta la prada infinna lg pra da l'hierta da Adam Toutsch spæra lgs Sarluns.

Ün ottar bawun in Chiamps trass lg pra da l'hierta da Adam Toutsch, trass lg quall vaun tuotta la prada aint incunter Crusch.

Bavunn in Quadratscha in lg ær da Duosch Tschortsch Grass, trass quell bavun vaun tuotta la prada d'Bugniaidas a mnar grascha et cun lg fain infinna lg pra stad da mastral Tschortsch.

Item l'ottra prada u salgias, infinna lg Agual Comünn. Ma suraint par metz Valanzun giu haun bavun lg pra Peidar Liun.

Item l'ottra prada dadaint Vallanzun et Prasüras & la prada d'Crusch haun bavun trass lg pra da l'hierta Nuott dell Nonn.

Bavun in Puntalgias aint lg pra da l'hierta Nuott dell Nonn, trass quell va tuotta la prada d'Puntaglias. Resalwa lg pra da mastral Tœni Jonnuors, et da Tschonder chi tuochian la via publica.

p. 22 2. *Regla dals bavuns da Puntalgias infina lova d'Barlasch*

Item da Puntaglias infinna l'ouva Barlasck, usche bod co chi ponn gnir a strada commüna suni culpaunts da gnir & quell chi surpassa dess gnir chiastià par k. 12, la qualla falla ais da quell chi vain fatt lg donn.

Ün bavun aint in Brailg spæra la Baseilgia da San Tumasch, trass quell bavun dessan ir tuotts lgs bains, infinna lg bain Tumasch

Murezzet, et infinna in l'ouwa d'Puntota, lg bain Murezzet po eir druvar quell bavunn.

Ün ottar bavun in Brailg spæra lg Tablà da ...¹, trass quell bawun denn ir dalls Frunts d'suott in giu.

Bawunn in Brailg trass lg pra da Albert Ness, trass quell bawun denn ir tuotta la prada dalg bain Murezzet, infinna Muschnus, eir lg bain da Clo d'Lielscha po duwrrar quell bavunn, mo suottvia dess ell, Clo d'Liescha, gnir a strada commüna, usche bod co ch'ell po.

Ün bavunn in Ardœnt zura lg pra Barclamieu Gicki, trass quell bavun vaun la prada chi giaschan giu suott la via d'Muschnus dalg Spich d'Barlasck.

Bawun ottar in Barlasck trass lg pra da Tomma Koch, trass quell denn ir tuotta la prada chi giascha in Vall Barlasck.

Ün bawun in Brailg in Pra Grond, trass quell vaun tuotta la prada in Brailg da d'our Vall Barlasck.

Ün bavunn in Brailg, trass lg pra Peidar Tschappa spær sia chiæsa tras quell va lg pra da Jachian Tschappa, chi ais statt da Nuott Sar Arart, chi giascha sur chiæsa Tumasch Murezzet, lg quall bavunn ais giudichià da pru lgieudt par lg saramaint, Niculin & Jonn Dumeing Barbla, Ionu Nuott Letta, et Jonn Urschletta, siond stadts in lg lœ dalla differentia.

Ün ottar in Brailg spæra la Baseilgia da San Tumasch cun tuotta lur dretts.

Sumgiauntamaing eir quell bavunn spæra la chiæsa dalls uffaunts Ness.

3. *Cuort cumpilgiamaint u intraguidamaint davart bavuns*

Lg ais urdinà chia cura vschins sun adünna da sgiær, allhura tuotts bawunns dessan essar avearts, et scha ün (p. 24) qualchiün nun vless sgier, schi vschins chi haun dretts da ir trass, dessan far ün chiamvè et far zochias, tuott que in prada grassa. Mu in prada megra nun s'dess far chiamwè infinna chialonda Aguost.

Item lg ais ordinà da redschamaint da commün, cun voelgia et voluntà da tuott lg commün dalg ann dalg Segnier 1549 chia bawunns chi sun scritts in lg trastüd dalg commün dessan essar

¹ laschè piazza vöda per ün nom.

awearts, et ingiün nun lgs dess impedir. Quella parsunna chi impediss ün bavun, u lg sarass sü in chie art chia que dwantess, seja, in far sü chiäsas u fabricas, que dess dwantar sainza donn dalg commün, u da quells vschins chi havessan dretts in quell bavunn, et schi dwantessan allchiüns cuosts par quella causa, schi stouwa quell pagier chi surpassa quaist artichiell, et dess gnir chiastià par 10 marchias, et inguotta taunt main pagier ls cuosts.

Ün bavun in Tarsous intraunter lg pra Iachian Tschortsch, et lg pra Jonn Nuott Letta, trass quell vaun lg pra Jonn Sar Gudains, et infinna lg Agualitsch.

Ün bavun in Fagliusa trass lg pra dalg Dudaletz, et trass quell vaun tuotta la prada d'Fagliusa cun lgs prads et ærs d'Chiaral.

Ün bavun in lg Crischoul in lg Pra Anna Valantin, trass quell vaun la prada dallg Crischoul.

p. 29 Ün bavunn Traffschinnas in lg pra Jachian Tschonder in lg trui commün, par quell vaun tuott la prada Traffschinnas.

Ün bavunn in Sosa incuntar ls Sups, in lg pra Steiwan Dun, trass quell transeschan la prada dalls Supps infinna alla sembda, quella chi va in Lawinar, et infinna lg agualitsch dalg pra Jonn Gudeng.

Ün otter bavun in Sosa spæra lg Agual dala Reisgia in la part d'sura dalg pra mastral Nuott Pitschen Sar Arart, trass quell vaun lg [pra] Cuontz Liun, et la prada chi vaun giu infinna lg pra Anna Duri, et lg pra Dumeing Griemi incuntar lg bavunn infinna lg Agual dalla Reisgia. Lg pra Dumeing Griemi va trass qua.

Ün otter bavun in Sosa Nouwa in lg pra da Thœn dellNon, et qua trass pon ir la prada da Sosa Nouwa, et la prada sur lg Aguall dalla Reisgia, numnadamaing lg pra Dumeing Barbla, lg pra Jon Curà, lg pra Jon da Nuotta, lg pra da l'hierta Chiaspar Ramuond & lg pra Nuott Tumasch.

Da redschamaint da Commün ais ordinà, et jüdichià chia lg commün per quaista prümma vouta, dess far la Punt Nouwa sü somm lg pra da Jonn da Nuotta via d'sur lg (p. 30) Agual da la Reisgia, lada 8 peis. L'hura sun obligiets quells dalla prada, chi haun dretts da ir qua trass, quella punt da mantegnier zainza donn dallg commün. Dvantà in lg secuond dj dalg mais anno 1553.

Ün otter bavun in Sosa trass lg pra da Hans Mor, et trass lg pra mastral Nuott Pittschen Sar Arart, trass quell vaun la prada

infinna lg Aguall da la Reisgia, et gniond giu infinna lg pra da Matthia Cuontz.

Ün otter bavunn in Sosa suot la Reisgia, in lg pra Peidar Jousch, et trass quell pra vaun la prada chi sta suott quell, et la prada d'Lawinar, et d'Umblin, lg pra Jonn Sar Gudaints, lg pra Jousch Roeschall ha quell bawun. Resalwà lg instrumaint intraunter Jon S. Gudains et Jousch in sia vallur.

4. *Bavun d'Trajschinas et Lavinar*

Anno dalg Segnier 1583, a di 20 dalg mais d'lülg siond allwà ünna differentzchia intraunter ls honorats hommens Nuott dalg Farer, Jonn Valantin, Joseph Jon Gudeng a lur nom et da tuott quells chi haun prada in Traffschinnas et Lawinar, quella prada chi haveiwan dretts trass lg truoi numnad Crischoul da l'ünna vart, Nuott Tschortsch Grass, la secuonda part, cuvits (p. 31) dalg commün da Zernetz, Nuott Launtsch, Curadin Schguizar et Dreja Chiasper, la terza part, las quallas parts sun statts avaunt drett, et trass intercedar da buns amychs ais quella differentia remissa in cuntschentscha da pru lgieut, numnadamaing dallg signiur commisari Planta, mastral Jachian Pieuchia, Duosch Tschortsch Grass, Ramuond Flurinn et Nuott dalg Farrer, quells arbitraduors hawiond udi tuottas parts, plaunts et raspostas, ditts et contraditts, lett scrittüras et stads in lg loe dalla differentia et tuott considerà, haun par lg saramaint giudichià, chia la prada d'Traffschinnas et Lawinar chi haveiwan paravaunt lur dretts trass lg Crischoul, saja culpaunta da ir via da suott Traffschinnas et Muglinatsch. Resalwà la prada chi puonchia in Sosa, quella prada ponn cun hastas trær giu lg fain et transir sco l'otra prada d'Sosa.

Melginavaunt haun ells giudichià chia lg Commün saja culpaunt da far ünna via sufficiainta sün quell di chi faun eir otras vias da commün da sgier. Et scha la contrapart dschessan chia la via nun fuoss sufficiainta, l'hura sta in cuntschentscha da duos giüraduors da commün et vschins, giüdichiond par lg saramaint. Dvantà in Zernetz, präschain surscritts arbitraduors.

p. 32 Ün bavun aint in Gravatscha in lg ær da Jachian Tschortsch, qua trass vaun tuotts lgs ærs.

Ün bavun oura Peidra in lg ær Jachian dalg Farer et da Guedeng Sallvett parmetz. Ais judichià da sar Tschortsch Grass, cuwi dallg commün cun seis giuraduors deputats, Nuott Deiwa, Matthia Peidar dell Non et Jachian Tütschett.

5. *Davart ls truois da tuott lg commün*

Ün truoi in Praschisch Zura intraunter lg bain dalls Jonn Nuott Letta et lg bain dalls Iouschs.

Ün truoi sün Giers da co chilg ais termit giond sün Costa, Ajetell & Pleich.

Ün truoi aint intraunter lg bain Jon Jonn Pitschan et Peidar Manaistra in Urezza.

Ün truoi in l'Alusai intraunter lg pra Nuott Baschatta, et la prada da l'Alussai.

Ün truoi in Chiasalitschs cun seis dretts.

Üngiün nun dess impedir ne vias ne truois da vachias u da bouffs suott Paina k. 20; la falla ais (p. 37) dallg commün et darchio rafar lgs truis, et que sun culpaunts termaduors da far la tiers, et nun fond croudand ells termaduors 3 curunnas d'falla, las duos parts allg commün & la terza a cuwits; intardond cuvitts crouda la medemma falla a ses hommens.

6. *Davart las semdas dalg commün*

Ünna semda cumainza oura (s)punt d'Spøelg, et dfinescha a Punt d'Ent.

Ünna semda cumainza lg ær Tumasch Dumeing Jon Pitschenn gniond inawaunt per finn chia Lüzi Cuontz et infinna in Rasto in lg Pra dalg Bratsch u Spinatsch.

Ünn otra semda cumainza in lg Curtinns spæra la chiæsa Nuott Schimun infinna in lg ær Jonn Andre Tschonder gniond sü in Tarsous, et gnir a via commünna in lg bawunn dall pra Jonn Nuott Letta.

p. 38 Ünna ottra semda cummainza a Punt d'Ent gniond infinna lg pra da Nuott Baschatta in Chiamps a gnir a via commünna. Quella semda ais giudichiæda da pru lgieudt Jonn Pitschenn Guedeng, Flurin Tøen Toutsch et Jachian dell Nair tscharnüdt dall commün.

Tuottas ottras sembdas sun scummondadas. Per ir a sawar dess scodün ir dsieuwa ls agos sün lg mendar donn.

Item tuott aquells chi giessan u cumanzessan ottras semdas co quellas chi sun scrittass in lg trastüd, pon tuott quells chi haun bains scoudar our da quells chi surpassen u vaun trass, k. 24 par vouta, mo scha ls surpassaduors nun vlessan pagier, schi dess lg drett da commün far pagier cuost et falla chi giess qua trass.

7. Tscherna da l'ufici da ses homens a S. Martin in Zarnetz

Imminchia ann par feista da San Martin in Zarnetz dess lgs ses tarsos dalg commün tschearnar ün homm par terzall, et quells ses dessen gnir insemmal et mettar redschamaint da commün, lg prüm trais cuwits dawo rouda (p. 39) suainter welgia üsaunza, et trais giüraduors da commün our da quells terzos chi nun haun ls cuwitts, ün itschedar i ün nuder, trais termaduors, quatter muntaduors in Zarnetz et duos in Brailg, et ün sarwiæder da commün & ün in Brailg.

8. In che nun desan tscherner in grads da saung

Quells ses hommens nun ponn da sai svest mettar ne cuvi ne giürader, ne lur frars, ne lur filgs, ne cusdrins, ne filgs d'cusdrinns, ne abiædis, ne quinads, ne scørs, ne cusscørs.

Ses homens cun lur sarwiæder dessan hawair k.7 par lur pejas a tschearnar redschamaint da commün et na plü.

Giüraduors da trastüd nun dessan gnir miss cuwitts, neir giüraduors da pajamaint gnir cuwits.

9. Uffici da ses homens

Ses hommens nun dessan hawair ottra pussaunza ultra co da chiastier lgs cuwitts in fatts sco lg commün lgs da aint a maun. Et a tschearnar 3 homens a Runzos et eir hommens a tschearnar trastüd. Et tour quint da redschamaint da commün.

p. 40 10. Davart lg ufici da cuvits da Cernetz

Prümma sun culpaunts cuvitts da sallwar tuotts schantamaints da commün, et dalls far sallwar suott paina da 3 curunnas par ün,

et da ses hommens gnir chiastiædts par imminchia vouta chi sur-
passen.

Cuvitts nun dessan far ingiünna tessra a nomma dalg commün
par ingiün fatt in ingiünna hustaria suott paina surscritta falla.

Cuvitts nun dessan vendar üngiün cummünawel ne far d'in-
giünna sort marchiets nouws sainza voluntad dalg commün, mo
schi faun, dessan ells trær largk que sainza donn dallg commün
et gnir chiastiædts par surscritta falla.

Cuwits nun dessan dar licentia ad ingiünna persunna ne a ter-
rers ne a fullasters da gnir avaunt commün par mnar davent our
dallg commün laina, ne chiutschina, ne chiarbun, ne traffs, ne
asstett, suott paina 4 curunnas par ünn. Gnir chiastiets da ses hom-
mens. Neir ingiün vschin dess suott paina surscritta somma vendar;
cuwitts dessan chiastier.

p. 41 Lg ais scumandat chia ingiün nun dess vendar roudas our
dalg commün suott la mademma falla.

Cuwitts sun culpaunts imminch' ann trais u ott ditts dawo San
Martinn da dumandar a tuotts husters da noss cummün schi voel-
gian tour sü l'hustaria, et voelgian dar oura suainter luamaint da
commün, nun vuliond, schi scummandar l'hustaria. Pigliond sü,
schi dessan ells bullar la vaschella, la schierza scummandar, stim-
mar lgs vinns tuotts suainter lg trastüd bun par bunn et nosch par
nosch.

Cuwitts schi ais da far fatts da commün dessan essar d'ünn
senn, et scha duoss fuossen d'ünn senn et l'otter nun vless sguondar,
dess gnir chiastià da ses hommens per R. 2.

11. Davart la peia da giüraduors da commün

Giüraduors dessan havair par lur pejas par ünna tschantada
2 k. par giürader, par ünna santenzchia dfinida 6 k. par ünn, mo
gniond sün lg fuond dallg cress k. 8 par ün, mo gniond our dalg
cress k. 16 par ünn. Lg cuvi chi tegnia bacchietta lg mademm et
na plü.

p. 42 Giüraduors sun culpaunts da sallwar ls tschantamaints da
commün suainter lg trastüd.

12. Itschedar dalg commün

Ün itschedar dess tour aint a maun tuott que chi ais da scoudar et chi vain aint alg commün et eir inbursar tuottas fallas chia lg trastüd cuntain chi vegnia aint alg commün, tour sü sainza confirmatiun da ses hommens, tuott que ch'ell piglia aint u dà oura seis nuder far scriwer et mettar las chiaschuns parchie ell ha datt oura; ma nun sawiond dar quint, dess refar alg commün dalg sieu.

13. Serviedar da commün

Ün serwiedar dess hawair ammanduos stadairas dal commün et las tgniair inandrett, et bannir tuottas lavuors da commün, eir tuottas ftüras bannir davo rouda, mo schell surpassess vschins, chell nun bannis, schi ponn quells vschins scoudar lur ftüras our dallg sieu. Eir scha wschins giessan sainza bannir, po ell scoudar la ftüra da quells chi vaun da lur potentia. (p. 43) Eir tuotts merchiadaunts chi faun manar ftüras dess ell far dar süertad per la ftüra, et ell rendar quint, tuottas ftüras haun wschins peracchiatà. Per sias banidas dess ell hawair dallg marchiadaunt k. 2 per chiergia. Mo par las banidas dall commün nun dess ell hawair otter co essar sura dallas lavuors.

14. Termaduors desan essar schmaduors da fuond

Termaduors sun culpaunts da far schiallchier las vias dallg commün tuottas, et cummünawells et las giasas impedidas in lg cummün, et las allwadas, et schmar tuotts donns da fuond. Lur peja ais limita in lg cress a mettar ün term 3 k. par termader. Mattessan ells plus k. 5 per termader in ün bain et na plü inawaunt.

Termiond contra lg commün nun dessan ells tour üngiünna peja, ne ells ne ls cuwitts chi faun par lg commün.

Gniond ells our dalg cress dessani hawair dobla peja sco sü zura et na plü.

Par schmadüras lg cress k. 4 par schmader, et our dalg cress k.8 par schmader, schabain fuossan plü schmadüras co ünna. Tuotts vschins chi faun termir u schmar lgs dessan pagier cun daners bluotts la surscritta peja.

p. 44 Cura giüraduors u termaduors da commün nun sallwan

ditta regla in lur pejas, schi ls po cuwitts chiastigier par lur cuntschentscha. Nun ls chiastiond cuwitts, ls po ses hommens par lur cuntschentscha a cuwits. Haviond termaduors da commün sckiüsa, dess gnir tscharnü in lur pe giüraduors da commün sainza sckiüsa.

15. *Davart las schmadüras*

Tuottas schmadüras dess essar paracchiattà.

Tuottas schmadüras da k. 10 u dalander d'ingiu nun dessan gnir pajedas, mo quell chi las fa far, dess pajer donn et cuost.

Tuottas schmadüras denn gnir scuossas avaunt S. Martin, et nun scudond sun ells our da lur dretts.

Chi voul far schmar, avisa la part et nun awisond la contrapart, schi ais ella libra dala schmadüra.

16. *Schmadüra sün fain*

Chi nun ha sgià seis fain a 8 ditte d'suttember, nun po far schmar, schi lg vain fatt donn.

p. 49

17. *Schmadüras sün granezza*

Vschinns fond schmar sün ünna mnadüra chiattada [in don in] granezza tschunchia u fain u raschdiff sgià, da donn fatt cun laina, neir schfuà da porgks, nun dess gnir surviss.

18. *Limaris*

Tuott porcs dessan essar scummandats giu dalg pasck a chiäsa et in alp suott paina 3 \triangle par limari, quella falla vain las 2 parts allg commün et la terza a redschamaint. Ne üngiün chio d'alp nun dess dar tiers suott la surscritta falla.

19. *Muntaduors*

Muntaduors sun culpaunts da parchiürar tuott lg fuond dalg commün et da star a schmadüras et da parchiürar tuottas muntas da godts, da foelgias, herbas, tuotts tschantamaints guardar oura.

Parchiürar lg commün da foe. Et quels chi fallan cun foe, far gnir avaunt drett. Et lg drett lgs chiasia par cuntschentscha sainza gratzchia.

p. 50 Par ottras fallas dessan ells ir avaunt las chiæsas par lur muntas.

Nun saviond cuvfgnir, ls pon ells far gnir awaunt drett.

Scudond lur muntas nun haun giüraduors ingiünna sckiüsa contra muntaduors.

Muntaduors d'Brailg dessan star a schmadüras da Puntota in finna Clüsa sco muntaduors da Zarnetz, in tal mœed suott l'aguall commün et l'Agual dalla Sella & l'Agual Chia d'Metz et l'Agual suott Muschnus. Quels da Zarnetz da Clüsa in oura suott la Crappa d'Muntasch, et Crastatscha d'prada grassa.

20. *Schmar contra muntaduors da Zernetz*

Chi ha fatt schmar contra muntaduors, et chi zieuwa po gnir partschett chi ha fatt lg donn u chi pon pruwar chi ha fat, schi sun muntaduors largs dalla schmadüra.

21. *[Tschunchier las cornas]*

Cuvits cun muntaduors dessan imminch' ann a chialonda Mei far tschunchier las cornas dallas vachias, et quell vschinn chi nun ubadiss et trass sia mualgia dvantess donn, ais ell culpaunt da pa-
jer quell donn, & cuwitts sun culpaunts dalls chiasier par k. 40.

p. 55 22. *Paina da chi nun va in cussalg*

Cura chi sunna sain da cussailg, schi dessan cuwitts far sunnar 3 voutas. Siond sunnà la terza vouta, dess tuot essar in piazza suott paina k. 12 par parsunna, cuvitts et muntaduors dessan scoudar. Ma schi ponn dar quint par lg saramaint chi nun hægian savü, schi sun ells largs. Patrunns dessan svesse ir et na uffauts, falla surscritta chi nun vain.

23. *[Sain da stuorn]*

Cura chi sunna sain da furtünna u stuorn, schi dess tuott cuor-
rer, et quell chi nun cuorra dess essar priwà da l'hunur et gnir chiasia par R. 50.

24. *Davart dar vusch avaunt commün*

Cura tuotts vschins sun in plazza a dar lur vusch, dess scodünn star ferm in seis lœ, et siond dmandà dar sia vusch, eir nun impedir la vusch d'ün ottar, ne muantar sguardins ingiüns suott paina R. 1 Dvantess donn trass quell sguardinn u gniss sgiüraunzas, lg surpassader dess pajer donn & cuost.

p. 56

25. *Falla chi stravia la vusch d'ün otter*

Cura chia commünna vusch gniss tutta sü par ün qualliche maungiel, et chia ün vschin u plüs s'vlessan tour sura da constrentscher ün ottar u plüs a far dar la vusch a lur moed, dessan gnir chiastiedts dall commün par R. 10 par ünna vouta, la qualla falla ais dallg commün.

26. *Vusch nun dess gnir müdada*

Ün chi ha datt ünna vouta sia vusch, dess star tiers que et na müdar; la müdess ell, dess gnir chiastià par R. 20. La falla ais dall commün et dess pajer tuott donn & cuost chi giess da quellas varts.

La mendra part dess sgundar alla mehra et part gronda in tuotts fatts da commün.

27. [*Dar don alg comün scumandà*]

p. 57 Üngiün nun dess dar donn allg commün ne cun ditts ne cun fatts suott paina da renschs desch, mez ais dalg commün, l'otra metzdat ais da redschamaint.

28. *Cuvits nun den ir sün dits da commün*

Cuwitts nun s'dessan tschearnar sai swess hommens da commün suott paina 3 marchias, da ses hommens gnir chiastiedts.

29. *Davart las ouvas d'rouda*

Tuottas ouvas dessan ir in rouda scumbodt chia lg terrain ais scuweart, & tuotts avuats da connas las dessan far manar sün la prada et far our agos sufficiaints, et tuottas lavuors chi baneschan

dessan gnir a giüdar, nun gniond quels chi sun bannits, schi pon
ells chiattar famaglia a cuost da quels chi manchiainten, et dchio
falla k 12. Avuats dessan chiastier.

p. 58

30. Agos den essar sufficiaints

Tuotts agos in noss territori cun lur rams eir intraunter vschins
dessan gnir fatts oura et nattiæds et fatts sufficiaints; chi man-
chiainta ponn avuats chiastier par k. 20, nun fond avuadts latiers,
croudand falla k. 45, la meza allg commün, l'otra mezza a redscha-
maint. Nun fond cuvitts la tiers, croudand ells la medemma falla a
ses hommens.

31. Mundellas cura rasar

In seis bain po ün rasar mundellas & far oura agos cura ch'ell
voul.

32. Ouva tutta ourd' rouda

Chi pilgia ouwa d'rouda d'ün otter, crouda k. 10 per hura a
quell ch'ell piglia l'ouwa, et gnir datt cretta s'dess a quell chi vain
tutt l'ouwa confermond cun lg saramaint.

p. 59

33. Regula co es dess savar

Ün chi sawa da di nun dess hawair plü co tschingk boklas
awearatas, par nun impedir la rouda da l'otter chi vain d'sieuva,
mu la nott dess scodün ingualar cun bunna fuorma, chia lg prossem
vschinn nun piglia donn; nun salvond po quell chi pilgia donn scou-
dar dalg surpassader k. 12.

34. Ün agual miss in rouda

Cura ün agual [ais] miss in rouda et ais surviss suainter la
fuorma, schi dess que restar anns 20 sainza rewochier, mo quell
vschinn u part da l'heiwna chi wless far survair seis di, quell po
far sainza donn dalls otters ditts.

35. Dvisas co den gnir fattas oura

Ün vschin chi voul far oura ünna d'visa, awisa la part, ch'la
wegnia agiüdar far la dvisa traunter l'ün pra & l'ottar. (p. 60) Nun
gniond, schi quell chi ha awisà la po far, la fond a fill.

36. *Agos traunter ün vschin e l'otter*

Chi ha da far agos traunter ün pra et l'ottar da seis wschinn spæra, dess lascher l'ün et l'otter d'ün pe sainza minuir lg tschisp chia lg term possa restar.

37. *Ir cun chiarpents tras herbas scumandà*

Ingiün nun dess ir trass lg bain d'ün otter haviond dretts sainza far chiamwà et far sü lg fain ch'ell nun geja a perdar. Nun haviond dretts po quell dalg bain scouder dalg surpassader k. 12 par chiarpent.

38. *Aldar prada cun starnüm scumandà*

Üngiün nun dess alldar sia prada cun starnüm d'üngiüns temps dalg ann suott paina k. 1 par vouta, muntaduors ponn scouder.

p. 61

39. *Cura ir sün la prada cun roudas*

Lg ann chi s'laida la prada, nun dess ingiün ir cun roudas sün la prada infinna chi nun ais sütt sü lg temp d'prümavaira, infinna bainplachair dall commün, falla x. 20 par chiarpent. Muntaduors ponn scouder, nun fond ells latiers, dessen da cuwitts gnir chiastiets par dopla falla.

40. *Tuots sarluns sül fuond scumandats*

Üngiün nun dess far sarluns, ne chiawar posts u peidras u far otter straviamaints in seis bain suott paina R. 1 chi fa que, et re-dschamaint po scouder. Imminch' ün dess ir a bawunn, innua ch'ell ha dretts suott paina k. 10 per chiarpent, quels dalls chiarpents dessan a quels chi wain fatt lg don que pajer.

p. 62

41. *Grascha da fussos u bülgs co rasar*

Üngiün nun dess lg ann chi nun s'laida la prada manar sün sia prada ne grascha da foss ne da bülgs suott paina R. 1 par chiarpent. Cuvitts cun muntaduors ponn scouder.

42. *Grascha d'alp*

Üngiün nun dess manar grascha d'alp in lg cress, paina ut supra.

Üngiün tarsal grond nun dess vendar grascha d'alp a lgieud chi nun sun dalg tarzal, paina ut supra.

Grascha d'alp u prümarauns po imminch' ann scodün manar oura. Ingiün nun dess quell ann chi nun slaida la prada manar ottra grascha, paina R. 1 per chiarpent. La falla ais da redschamaint.

Grascha d'alp s'po rasar da tuott temp.

43. *[Ir tras ærs arats]*

p. 63 Aers arats nun dess ingiün ir trass cun d'ingünna sort chiarpents, chi surpassa dess gnir chiastià par cuntschentscha d'ün drett. Eir cun quadrias trass raschdifs, neir arpchiædars paina k. 20 per vouta, quell bain po scouadar.

44. *Dawart ls ærs*

Dawart alls ærs. Üngiün nun dess far donn in lg ær d'ün otter cura ell træja graun, nun siond la früja dall otter madüra.

45. *Mess cura trer*

Dalg temp chi s'træja mess nun dess gnir üngiün ne par sejal ne par hüerdi avaunt sain da di, et dawo sain da nott falla R. 1 par chiarpent. Muntaduors pon scouadar. Cura chi s'arra chi fuoss chiar-già ün chiarr la saira aunt sain da nott, schi po quell lg manar a chia, schabain fuoss sunà sain da nott.

46. *Spigluns*

p. 64 Spigluns nun dessan dall temp chi vaun a spiglar ir oura a spiglar avaunt sulai allwà, ne star eir oura dwo sulai a Dieu. Quells chi lgs tegnian in chæsa lgs dessan far far.

Nun sallvond tall ledscha ponn muntaduors scouadar k. 20 par parsunna dalls patrums chi lgs tegnian in chiæsa. Muntaduors nun fond la tiers, ponn cuvitts tour la dopla falla.

47. *Ir per chianchiers scumandà(ts)*

Ir per lgs chianchiers ais scumandà da dir, ne per pommas, ne a guardar d'ærs infinna chi nun sun madürs, neir schbluttar herbas in chianchiers suott paina da k. 30 par parsunna. Montaduors pon scoudar; non fond a scoudar la tiers, schi dessan cuwitts chiastier ad ells per la dobbla falla.

48. *Co s'daia früer ls ærs*

Chi woul früjer seis ærs, et chia ls otter[s] füssen (p. 65) früets, schi po ün bier trass quells chi nun [haun] früja. Cura cha tuotts fuossan früets, schi po ün biær trass quells chi haun früja sün lg mendar donn, pajond la früja par cuntschentscha da duos bunns amychs u dallg Drett.

49. *Aers co dessan gnir arats*

Ün chi ara scuntar ün ær d'ün ottar, et lg ær dall ottar ha früja, schi dess ell arar dawaunt sü.

Üngiün nun dess arar dawo sü, mo d'avaunt sü; chi surpassa po lg wschinn scoudar dalg surpassader k. 20, et ais parachiattà.

Üngiün nun dess ne arar ne chiawar spaci d'ün pe spæra lgs terms suott falla k. 20 et lg wschinn dalg ær po scoudar our da quell chi surpassa.

50. *Ls' ærs pon iminch' ann gnir alldatts*

Dallg temp dall hiwiern siond naiff po ün ir trass lg bain d'ün ottar, ir cun grascha & ottar.

p. 66

51. *Temp da glonda*

Schi dchiappes, dallg quall Dieu seja lawaunt, chi gniss ünna glonda u ün müerf da muaglia, schi dess quell wschin innua chi cu-mainza, ir aint in quell löe innua ell vain confinà dall commün suott paina 20 Δ et ultra gnir chiastià per cuntschentscha d'ün drett, et d'chio ubadir, la qualla falla ais d'ün drett, u d'ün commün. Havess ell bsceng in quella confinada da wittquargia, oder otter, lg dessan vschinns agiüdar cun lg sieu.

52. *Suspet da malatia da muaglia*

Ün chi da sia muaglia a chiaschœl, et chia in quels lous s'muan-
tess müerf da muaglia, nun dess quell wschin chi ha sia muaglia
dawent la manar sün lgs confinns dallg commün sainza licentzchia
dallg commün suott paina 10 Δ , et quella falla ais dallg commün.

Scha ünquallchiün hawess muaglia in lous our dalla drettüra,
sch'ell ha mnadüra, dess avaunt co gnir tour licentia da redscha-
maint u dall commün.

p. 71

53. *Muaglia morta inua gnir missa*

Adün chi moura muaglia, quell la dess far sepulir, u la far ma-
nar in l'owa, suott paina ünna marchia, et quella falla ais dalg
commün.

54. *Saijs dessan gnir fattas sufficiaintas*

Imminch' ün chi ha bains spæra lg cumünawel u spæra las wias
dallg commün dess mantegniar saiffs sufficiaintas; nun hawiond, po
quell vschinn chi piglia donn trass la saiff d'ün ottar, lg far pajer
lg donn et far far saiffs sufficiaintas.

55. *Muntas da gods et wias*

Ingiün nun dess tour plauntas dalla Punt Pugniaschia infinna
lg Mullin spæra la via d'Crastatscha ne sur via ne suott, suott paina
R. 2 par plaunta, lg metz dallg commün, et l'ottar metz da munta-
duors.

p. 72 Üngiün nun dess tour plauntas dalg spich d'Vall Tabladè
incuntar Umblin infinna Valltschiwo suott paina ut supra. Comprais
lg Cuoing sü somm dess eir essar giürada.

Üngiün nun dess tour laina affarmada, u plauntas in l'Isla giu
Punt Nouwa, neir sablun, falla ut supra.

Üngiün nun dess tour plauntas aint a Crusch ne sur via ne suott
via, la paina surscritta.

Ingiün nun dess tour plauntas dallg Lawinar d'Hertas infinna
Punt Hotta suott paina surscritta.

Resalwà suott la crappa d'Vall d'Hurezza in oura s'po chiap-
plier.

Üngiün nun dess tour plauntas in quella costera da daint l'ouwa da Laschadura, ne traunter las wias infinna in Chiaunt Segk. Paina surscritta.

Üngiün nun dess tour plauntas dalla Serra dalls Mullins infinna aint in Chiaunt Segk ne survia ne suott a masürar desch tschinquaismas, paina R. 1 par plaunta. Muntaduors pon scoudar.

Üngiün nun dess tour plauntas, ne tendar latschs da la via da Vallatscha, et dalla wia d'Tarsous in sü infinna Vall d'Gonda, et infinna sü somm Munt Murtirasch, et infinna lg Crapp da Tapetta, la Valaina (p. 73) cioè gniond a fill aint a somm Vallatscha. Incuntar Plei chi bada incuntar la Rosta infinna sü somm falla R. 2 par plaunta. Cuwitts cun redschamaint dessan scoudar & schi hawessan angiaunza, chia quallchiün havess taglià, ponn ells far par lg saramaint palantar, et que ais da d'incler dawart tuotts louchs chi sun fudrietts, cioe muntas da godts.

Ingiün nun dess tour giu plauntas dadaint lowa Trauntar Mozza sinleja quella custer, infinna chi ais vandü alls otters. Et chi surpassas ais miss suott saramaint.

56. *Fœglia schblutar scumandà*

Ingiün nun dess far fœglia ne schbluttar, saja terrors u fullasters d'üngiün temp, paina R. 1 par parsunna. Montaduors dessan scoudar.

57. *Tessiiras ais scumandà*

Ingiün nun dess far taisüras ne fallas ne ottar spæra las wias dallg temp chia muaglia va oura, suott paina da k. 40. Cuwitts cun muntaduors dessan scoudar.

p. 74

58. *Laina schmerza e nun fatta oura*

Ingiün nun dess lascher laina in godts sainza la far oura plü co 8 ditts, nun la fond oura in quell temp, ünn otter chi wain dsieuwa la po far oura sainza pantizi.

59. *Laina da riva*

Laina da riwa chi safferma spæra seis bain po imminchün tour que chi wain spæra lg sieu. Resallwà sch'ella ais nudada.

60. Davart vendar cutschinas

Vschins chi faun cutschinna in Sellwa, aint a d'Hüert, via Ruinas, in Pratz Chiüerf nun dessan vendar our dall commün quella chiutschinna, mo la dar a wschinns chi la maunglenn par ells par k. 6 all moetz sün la foura, ma in chiäsa par k. 7 alg moetz, mu la fond dadaint las Trawersas da Laschadura, dadaint la Vall Ratschitsch in las chialchiäras sur la sembda la dessan dar p. k. 5 sün la foura, dalla vendar our dallg (p. 75) commün zuond brichia. Resallwà sch'ün mangless fduognia da chiara u berts par sia chiäsa, schi po ell dar in baratt cuttschina, ma na par ottar.

61. Davart las alps

Ingiün nun dess ir sün lg pasck d'alp d'prümavaira suott paina da k. 12 par armaint, et imminchia tarsal po scoudar & ais paracchiattà.

62. Pastuors dalp chi laschan far donn

Pastuors d'alp da noss commün nun dessan far ir la muaglia in donn, ne lascher far donn ne in fain ne in raschdiff, laschen ells far donn, chi wain schmadüras, pon ls tersos far tgniair aint par lg donn giu da lur pejas.

63. Chios dalp dettan a pastuors lg saramaint

Tuotts chios d'alp da noss commün da Zernetz dessan dar lg saramaint a lur Pastuors aunt co chi gejan in alp, et que in præsentia da cuwitts, da nun stra- (p. 76) vier paisa, muo mundscher giuo indrett, et far giüst par l'ün sco par l'ottar.

64. Davart muaglia

Muaglia nun dess d'prümavaira ir sün la prada ne mnüda ne grossa, ne in prada grassa ne in megra neir dallg temp d'uttuon, ne la bescha ne las chiæwras et cuwitts dessan que far sallwar, nun fond po ses hommens chiasstier cuwitts par R. 3 par ün par imminchia vouta our dall lur ægian. Resalwà lgs uzzous, quels ponn ir ditts 8 in lg crees, et 8 ditts aint da Brailg.

65. *Davart chiavals chiattads in donn*

Ün chiawalg chiattà in donn dess gnir pendrà per k. 16, d'nott per k. 32.

Cuits sun culpaunts da finnar chiavaller taunt co otter pastrietschs.

Ls chiawalls las dumeingias dessan ir a paster scols bouffs, ma bricchia cun lgs bouws suott paina da k.32 par chiawailg.

p. 77

66. *Linvernada cura la cumainza*

Tuott la muaglia chi dess gnir invernada in noss commün dess cummanzar l'invernada a Sant Andrea. Mo ad ün chi muriss ünna vachia, po havair infinna ün mais term da cumprar ün ottra vachia u armaint chi lg fuoss mort; nun cumprond intra ditt term, peja lg herbadi chi wain suott scritt.

67. *Muaglia infina cura lascher oura*

Passond duos ditts aunt San Martin nun dess üngiün wschinn dalg commün lascher oura muaglia grossa sün pasck dall commün, ne sün prada suott paina k. 12 par armaint par imminchia di.

68. *Mnadüra*

Ün wschin chi ha duos chiäsas po eir hiwernar duos mnadüras las manglond par ell nun fond (p. 78) merchantia.

Ün wschin chi inwerna duos mnadüras po mnar ftüra cun ammanduos.

69. *Quadrias ne arpchiædars nun dessan ir trass raschdiws*

Trass ærs aradts nun dess üngiün ir cun d'üngiünna sort chiar-pents; chi surpassa dess gnir chiastià par cuntschentscha d'ün drett. Sumgiaunt cun quadrias trass raschdiws ne arpchiædars suott paina k. 20 par vouta, quell dall bain po scoudar.

70. *Boufs gnir dats a paster*

Tuotts bouffs dessan gnir datts a paster et fatts ir in lgs munts dalls bouffs las dumeingias. Resallwà sch'ün hawess ün bouff zopp

cura chi s'arra dallg temp d'uttuon lg po ell sallwar per ün di et plüs et scha pussibell ais, lg far ir sur la crappa.

71. Fain et stramm dess gnir pasad

Chi chi ha fain u stramm venall, lg dess vendar alla paisa.

72. [Paschantar bouffs traunter ls ærs scumandà]

p. 79. Üngiün nun dess paschantar bouffs d'üngiün temp dallg ann traunter ls ærs suott paina k. 20 per bouff & muntaduors ponn que scoudar: ma nun scudond ells & chia swess surpassen, schi dess ls cuwitts chias tier per R. 2 par muntader par imminchia vouta.

Quell paschantar intraunter ls ærs woul dir chi a paster nun dà et paschainta traunter lgs ærs, crouda in surscritta falla.

73. Muaglia dess fata ir a paster

Tuotta muaglia dess gnir fatta ir a paster, et muaglia chiattada sainza paster crouda a muntaduors k. 20 par chio, et eir quell dall bain po scoudar seis donn.

74. Pastuors da commün

Pastrietschs nun dessan ingiüns lascher far donn cun la muaglia chi parchiüran; laschen ells far donn, chi pejan sves our dalg lur ægian.

Ün bouff chiattà in donn da di crouda k. 12, da nott k. 20.

Munta d'ottra muaglia grossa k. 6 par armaint.

Muaglia mnüda k. 4 par chio.

p. 80 *75. [Muaglia grossa cura lascher oura]*

Üngiün nun dess lascher oura muaglia grossa aunt 10 ditts d'mei paina k. 8 par armaint arsalwà las muojas sun cuwitts culpaunts da far ir oura palaunt chi s'po ir oura, paina R. 1 par ün, da ses hommens gnir chias tier. Ais quaist puongk laschad in libartad dallg commün.

76. *Sursassa dess gnir laschè allas vachias grassas*

Üngiünna sort d'muaglia nun dess gnir fatta ir in Sursassa otter co quellas vacchias chi vegnian laschèdas ir da grass. Muntaduors schi chiattan ponn ells pandrar.

77. *Muaglia nun dess ir par ls ærs*

Üngiün nun dess ir par lgs ærs ne arradts ne sainza arar, ne in lgs chianchiærs a paschantar muaglia (p. 81) d'üngiünna sort d'üngiün temp dallg ann, falla k. 12 par armaint.

78. *[Prümarauns temp da prümavaira]*

Dallg temp dalla prümawaira nun dess ingiün star in prümarauns cun muaglia ingiünna.

79. *Cuvits denn jar musar ls terms da nos cunfinns*

Cuvitts dessan imminchia duos anns tschernar duos hommens et eir duos juwanns da memoria par tarzall, chi gejan a mussar lgs terms dalls cuffins dallg cumün, et quells d'Buffaloura sainza donn dalg commün.

80. *Cuvits et redschamaint denn ir aint a Murtær
a salinar las muojas*

Cuvitts cun muntaduors da commün et giüraduors sun culpaunts iminch' eiwna ün d'ells cun lg prossam vschin (p. 82) chi ha muojas da ir aint a Murtær a salinar las muojas. Sch'ells nun giessan et chi dwantess donn trass lur intardaunza, schi dessan ells quell donn pajer et gnir chiaschiædts da ses hommens par R. 1 par ün.

81. *Fallas da commün den gnir scuosas in trais mais*

Tuott redschamaint da commün ais culpaunt da scoudar imminchia mais lur falla, nun scudond imminchia mais, schi sun ells priwats da lur dretts. Cuvitts dessan chiaschier tuotts ottars da redschamaint chi nun scoudan. Intardond cuvitts, schi lgs po ses hommens chiaschier ad ells par R. 6. Tuottas fallas sun da redschamaint, resallvå scha lg trastüd manzuna chi vegnia aint allg commün, quellas dess scoudar lg itschèdar.

82. *Davart las vias et cummünawels*

Chi voul far ünna saiff u mür oder ün qual ædifici (p. 83) contra ün cummünavell u contra ünna via dall commün dess lg prümm far tarmir suott falla da R. 2.

83. *Falla chi ruina las vias*

Ün chi rumpess u guastess ünna via publica, saja cun laina u cun ouwas u inqualchie ottar mœd, quell dess gnir chiastià da termaduors par k. 20 et inguotta taunt main darchio refar la strada a seis cuost.

Üngiün nun dess manar ouwas trass las vias cun sawar. Mo schi fuossan allwadas chi tschunchiessan la strada, quellas dessan gnir chiawadas suott et cuwernadas, suott paina 1 R. Muntaduors pon scoudar.

84. *Davart las lavuors*

Tuottas las vias dallg commün dessan cuwitts far cura chi sa bsœgnian. Et lg sarwiædar ais culpaunt da banir tuottas lavuors da commün in tuotts maungiels (p. 84) et la saira purtar relatiun a cuwitts chi ell hægia banni, et la damaun bainwailg sun culpaunts cuwitts da d'ir cun ells et far ir las lavuors chi sun bannidas. Lavuors sufficiaintas paina k. 30 par lavur a chi nun va et inguotta taunt main darchio ir l'ottar di, et pajer tuott donns et cuosts da drett idts da quellas varts.

85. *Alvadas co far*

Üngiün nun dess far allwadas da l'ünna via o l'otra da Crusch infinna la Funtauna da Urezza suott paina da R. 1 par allwada, et termaduors pon & dessan scoudar.

86. *Davart la cretta*

I fatt dalla cretta dess scodün essar libar, suainter ditt dalla chierta dalla Lia.

87. *Ottavel*

Cura lg ais ottawell allg drett da pagiamaint u da comün, schi saja eir alg drett da trastüd taunt co da (p. 85) scouder, mo chias-tier ponn ells, cura ad ells plascha tenur lur trastüd.

88. *Davart ls husters*

Husters sun culpaunts da schmar tuotts lur vinns chi cumpran et quell dar seguond ch'ell vain schmad par daners a tearrers et a fullasters suott paina da k. 20 par imminchia vouta, resallwad ünna curta u quatter aunt co schmar.

Husters dessan tuottas masüras mnar scuweartas et far l'imsüra. Imminchia vouta chi nun mainan scuweartas ne faun l'imsüra, schi crouda lg vinn als giasts sainza pajer.

Husters sun culpaunts da dar da baiwer & da mangier a tuottas bacchiettas et gnir pagiets suainter ditt dalla fuorma, cun las duos parts roba et la terza daners; nun saviond cuffgnir dalg pretsch dalla roba, schi dess ella gnir missa da duos giüraduors da comün.

p. 86 Husters nun dessan maschdar vinn, resallvâ ünna butiglia & ünna barilg & bricchia plü.

Husters nun dessan sarar lur portas, infinna las 9 huras d'nott, et dsieuva las 9 nun dessan ells dar ad ingün tearrer ne da baiwer ne da mangier, suott paina da 2 Δ curunnas per imminchia vouta. La metzdà saja dallg commün et l'otra metzdà da cuwitts; nun chias-tiond cuwitts, schi croudan ells 2 Δ par ünn allg commün et lg itschædar las dess scouder, et inguotta taunt main lgs po ses hommens chias-tier.

Husters nun dessan dar ne da baiwer, ne da mangier ne aunt preidgia, ne intaunt chi s'fa preidgia suott paina surscritta.

Husters nun dessan cumprar plü fain co par ses vachiædas lg ann a radschun da rüps 120 par vacchiæda, et lg sarviædar dess tuott mettar par nota lgs rüpps ch'ell paisa ad imminchia huster et quells dar quint a cuwitts par seis saramaint, nun dond ell quell quint a cuwitts, schi dess el gnir chiastiâ par 2 Δ par huster, et lgs husters chi surpassan, dessan gnir chiastiædts pr 10 Δ , las 7 sun dalg comün, et las 3 sun da cuwitts.

Lg puongck dallg fain ais remedià in tall moed, chia cuvitts possan manar avaunt commün, et tenor chia lg commün (p. 87) chiatta, saja dalls lascher cumprar, u affarmar imminch' ann suainter chia lg commün ha bsœng.

Da 10 ditts d'mei infinna chialonda lülg po lgs husters cumprar lg fain chi vaunza da wschins ultra las surscrittas vacchiædas sainza falla, cioè fain veidar.

Cura chi vain miss giu tuaglia in las hustarias, dessan vschins sinir, nun singiond, schi dessan ells gnir chiastiets. Muntaduors par k. 12 par parsuna.

89. [Bescha dess ir in duos trops]

Dawart la bescha ais ordinà ch'ella dess ir in 2 troppe tuotta statt, paina da 2 Δ et lgs cuvitts denn far la tiers, nun fond la tiers, schi croudann ells mademma falla a ses hommans.

90. Giuvar ais scumandà

Üngiün nun dess giuvar a culas aint lg commün suott paina k. 20 par parsuna.

Ingiün nun dess lascher giuvar in sia chiæsa, neir ingiün giuvar par daners, ne par ottar suott paina k. 32. Et gnir chiastià da redschamaint da commün.

91. Davart chiasadas fullasteras u gliedut chi s'ponn agiüdar

p. 88 Üngiün vschinn dall commün nun dess allbargier ingiünnas chiasadas eistras, neir ingiünnas parsunas fullasteras, chi sajan saunas et s'possan agiüdar, plü co trais notts suott paina üna Δ par persuna, la quala falla lg itschæder dess scouder our dalls patrunns, nun scudond ell, schi ponn Cuwitts scouder our dall sieu, nun fond cuwitts la tiers dessan ells gnir chiastiædts da ses hommens la ditta falla.

*92. Declaraunza dals homens chi haun fat lg trastüid
davart la puertad*

Tuott aquells chi vaun par las chiæsas par l'almousna possan star in noss commün, lg reist dall puongck dess restar in seis krafft et valur.

Item sês hommens dessan far la tiers quell puongk et dalls ottars tuotts da tuott aque chia lg trastüd lgs da aint a maun, nun fond la tiers ells, schi lgs po quels ottars ses hommens chi wegnian zieuwa l'hura lgs chias tier.

p. 91 *93. Davart las fallas da pouvra gliend*

Tuottas fallas chia da quella vart infinna in huossa sun crudadas u chia qui dsieuwa crudessan dess quels chi haun tgniü tall chiasadas u parsunnas in chia svesp pajer sainza donn da quellas chiasadas u singularas persunnas, mu s'chiattond sur loeng u sur cuort, ch'ells fessan pajer dittas chiasadas u parsunnas, saja in pogk u in bler, schi croudandobla falla et eir tuott donn et cuost chi wa sü sura. Lg itschædar ais ell cullpaunt da scoudar, et far sallwar sco sü d'sura sta.

94. Vschins chi voul gnir

Üngiün fullaster nun dess gnir in Zarnetz a chiasar ne habitar, neir tutt aint par vschin (p. 92) sainza la voluntà da tuott lg commün; gniond tutt sü par vschinn cun voelgia da tuott, schi dess ell pagier allg commün R. 60.

95. Da far chieras, in chie louchs far scummandat

Ingiün nun dess fabrichier sü chieras ne ædificis in quels louchs suottscritt.

Prüm da Punt Spøelg infinna a Crusch. Da Punt Nouwa infinna giuo la Punt dala Reisgia. Dallg Crapp dadaint lg ær d'Gravatscha infinna la Searra dals Mullins. Chi ha bains in quels louchs u cuffins, nun ls dess wendar par sullams ne far sü ingiün ædificis. Et scha fatts gnissan, dessan gnir ruotts giuo et lg surpassader dess gnir chiastià imminchia vouta par renschs 40, la qualla falla ais paracchiattad. Itschædar dess scoudar a nomm dallg commün.

96. Davart las alps

Tuottas differentzchias chi creschan traunter vschins par mettar ad alp dessan gnir dischferentzchiaedas da redschamaint da com-

mün. Eir scha vschins (p. 93) drettesan träunter pær par mettar ad alp, dessan pagier lgs cuosts sainza donn dalg commün.

Muntaduors nun dessan ir in las alps par muntas tiers lgs sogniuins, neir lgs visitar suott paina da R. 1 par muntader, cuwitts ponn chias tier.

97. *Dits da commün*

Mess chi wegnian tramiss sün ditts da commün taunt in la drettüra co eir ourdwardt quella nun dessan far ingiüins artichialls nouws u trastüds sainza vœlgia dallg commün suott paina k. 20; quells sun dallg cummün et ponn gnir sckiös suott drett da commün et sun culpaunts da trær our d'suott quells artichialls u trastüds a lur cuosts. Lg commün po chias tier cun drett et far trær largk.

Mess da commün nun dess lascher ingiün debitt in hustarias da d'eistars cummüins, mu tuottas spaisas chi faun pagier cun daners bluotts, et cura ells tuornan darchio dar quint alg itschædar et a cuwitts, schi fuoss eir fatt ünquallchiosa dancef par lg saramaint a seis cuost in la drettüra cioè.

p. 94

98. *Davart las chiadafjös*

Tuottas chiadafjoes dessan essar voutas et lur chiamins sufficiants sur lg tett suott paina da R. 10, et darchio lgs far sü, la qualla falla saja meza dallg commün, l'otra mezza da redschamaint.

99. *Chievras quauntas stadier*

Ais laschè in libertad a scodün da stadier tauntas chiævras chia bscøng fa da sia chiæsa, muaglia suainter chia las parsunnas retscherchian.

100. *Davart chiamins*

Muntaduors dessan far nattier giu ls chiamins duos voutas lg ann, suott paina da k. 12 par vouta a chi nun nattaja u falla.

101. *Star sün fneistras d'baseilgia scummandà*

p. 95 Cura chi sunna sains d'insemmal, schi dess scodünn essar in baselgia, ingiün nun dess star oura sün las fneistras suott paina k. 12 par parsuna, muntaders dessan scou dar.

102. Spazchiers nun den ir par las chiæsas

Chi ha roba vnala da tuottas sorts spezchiaras u vinars u fuatschas d'picieutar, u ottar, nun dess ir par las chiæsas mu far clammar oura suott paina ünna curunna par vouta. Cuwitts cun muntaduors pon chiastier, nun fond ls po ses hommens chiastier ells.

103. Stadairas da commün

Ingiün nun dess psar ne sal ne vin cun ottras stadairas co cun quella dallg commün, suott paina da k. 30 par vouta, et que po scouddar lg sarwiædar.

Fain u stramm ais ün libar da dar a bædt o vairamaing pasar.

104. Cuits sun culpaunts da sallwar botschs

Cuwitts sun culpaunts da sallwar ün botsch par ün (p. 96) cioè ün botsch veidar sufficiaint, et cuvits sun culpaunts da far salwar tuotts quells chi sun culpaunts da sallvar suott paina R. 1 par ün, inguotta taunt main darchio sallvar lgs botschs, la qualla falla ais dalg commün.

105. Davart tors

Giüraduors da pagiamaint sun culpaunts da sallwar lg(s) thors, et eir lgs maschiel[ch]s, suainter ditt dalg instrumaint traunter ells et lg commün drizzà sü finna a desch ditts d'mei, chia lgs nouws chi vegnian dsieuwa s'possan partschurgier, nun partschurgiond quells chi vegnian zieuva intra quells ditts, schi dessan ells pajer k. 12 allg di par tor allgs vellgs eir par quells ditts passadts chi haun tgniü par ells. Mu lgs muois dessan essar da duos pallas, partnascks, bells et sufficiaints et nun siond præschantads all di & læch solitt in tallmœd, schi croudand ells falla 2 Δ par giürader et inguotta taunt main subito lgs chiattar; nun fond dessan lgs cuvis chiattar ells chi seja parschurgià, a donn et a cuost da maschiel[ch]s et giüraduors chi manchiantan; la falla oda allg commün.

p. 99 *106. Davart ls tors aint a Murter tiers las mujas*

Giüraduors da trastüd dessan sallwar trais tors sufficiaints tiers la[s] muoias et lgs lascher infinna San Michieil. Dala peja

dallg paster sun ells libars. Nun parschurgiond lgs po cuwitts chiattar ottars a cuost da giüraduors, et scoudar da ells 2 \triangle par giürader. Ais eir ordinà da noss cummün chia'ls 2 (?) maschiellgs da trastüd dessan sallwar ün tor sufficiaint in mœd ut supra. Item ais eir ordinà chia'ls giüraduors da ciwil sejan culpaunts da salwar ün tor tiers las muojas in mœd ut supra.

107. [Cuosts da dret cura far oura]

Tuottas bacchiettas dessan far our lur cuost subit finid las actiuns, præschain las parts et tour lur peias suainter ditt dallg trastüd.

p. 100

108. Ruota

Üngiün nun dess tour sü plü co ünna chiæsa d'rotta, et lg niderlæg dess ir inawaunt cun la ruotta, et la ruotta dess ir inawaunt tschingk chiæsas lg ann.

109. Davart la grascha da muojas et bescha

Üngiün da redschamaint da cummün nun dess vendar la grascha da las muojas u da la bescha da magniantar sur nott ad ingiün, paina 2 \triangle par ün. Lg itschædar dess scoudar et far refer la grascha dallas muoias.

110. Davart fallas co far u in che mœd

Redschamaint da commün nun dess far ingiünna falla ad ingiün wschinn dallg commün nun siond præschain a s'asckiüsar suott paina ünna \triangle , et lg itschædar dess scoudar.

111. Grascha d'Buffaloura dess gnir rasada

Cura Buffaloura vain chiargiæda cun vachias, dess la compagna chi va aint rasar la grascha et far oura las buatschas, paina 2 \triangle par tearza. La falla ais dalg commün.

112. Cura s'dess sgier

Imminch' ann dess essar lg term da cumanzar a sgier a desch ditts d'lülg, impero suainter lg ann a plaschamaint dallg cummün.

Las muntas da sgier s'dess lg prüm scumanzar a gnir sgià que chi sumalgia a redschamaint da commün par lur saramaint, e bun giodamaint da scodün.

114. *Herbadi*

Chi voul manar ün chiavalg our dwart trastüd dess pagier herbadi 2 Δ lg haviond digk 3 ditts extraordinari. Par ün boufi R. 1, par ünna vachia R. 1, par ünna muoja u trimma k. 30.

Ün wschin po la prümavaira cumprar ünna mnadüra par bsöng da sia chiäsa sainza herbadi.

A stoudas da merchantia, nun dess gnir datt ingiün herbadi plü co par ünna nott par cussalg da cuwitts o redschamaint da commün, et que süll mendar donn. Surpassond merchiadaunts, schi dessan ells gnir chiastiäds par R. 1 par vouta. Lg itschædar cun muntaduors dessan scouadar.

p. 105 Cuits nun dessan dar ad ingiün herbadi plü co par ünna nott, et surpassond ells dessan gnir chiastieds par k. 30 par chio par imminchia vouta.

Quella parsunna chi vless rumpar giu da quist herbadi cun tgniair drett a far damain, crouda allg commün 10 Δ dallg sieu. Lg itschædar dess scouadar; nun fond crouda ell ditte falla allg commün our dallg sieu.

Lg itschædar sch'ell havess amgiaunza, u s'dubitess, schi fuoss muaglia sün lg pasck dall commün adascus, schi po ell far pallantar cun lg saramaint, innua ell havess l'aumgiaunza u s'dubitess chi seja.

Tuott herbadi u fallas dess lg itschædar hawair sckiös sü aunt San Martin; nun haviond schkiöes, dess ell pagier dalg sieu.

115. *Cura cuvits denn dar quint*

Cuwitts et itschædar dessan dar quint la prümna dumengia d'sieuwa San Martin; nun dond ells, pon ls ses hommes lg[s] chiastier par lur cuntschentscha.

p. 106

116. Falla chi nun ubedescha alg trastüd

Imminchia parsuna chi nun ubediss a quaist trastüd, dess gnir chiastià par R. 20 et quels vegnian allg commün.

117. Falla als da saramaint chi nun salvan lg trastüd

Tuotts aquells chi haun saramaint da commün dessan sallwar tuotts tschantamaints et puongks chi sun scritts in lg trastüd, et innua ch'ün surpassess et ottars wschins fallessan trass seis surpassar et gnissan chiastieds, schi dess quell da redschamaint chi ha surpassà lg prüm, purtar oura la falla da tuotts lgs ottars, et eir donns et cuosts chi giessan sü sura.

118. Cuvits den far ler lg trastüd

p. 107 Cuvitts sun culpaunts imminch' ann alls firadts da Paschqua da far leer lg trastüd da commün awertamaing awaunt commün suott paina da renschs ün par ün.

119. Davart la preidgia oder baseilgia

Imminchia mercurdi chi vain preidgià dess ir ünna persuna par chiäsa a preidgia suott paina k 8 par parsuna, quella falla ais da muntaduors.

120. Aunt preidgia scumandà pomas

Dalg temp dalla stad nun dess ingiünna parsuna ne pitschan ne grond ir aunt preidgia las dumengias our d'chiäsa par üngiünna sort d'pomma, suott paina k 8 par parsuna. Muntaduors dessan scouadar; nun fond la tiers croudän ells dobbla falla a cuwitts dallg lur.

121. Piazza nun dess gnir impedida

p. 108 Üngiün nun dess impedir la piazza, ne cun laina, ne cun ottar, resalwà sch'ün hawess da zambrier, po ell druar par 8 ditts et na plü.

122. Scumandà ir par las arbaglias

Üngiün nun dess ir par las arbaglias chi nun sun sias, et scha quallchiün chiattess in sia arbaglia seja pittschan u grond, schi po ell scoudar dalungia k. 16, lg cuost chi va sü sura insemmal, et dess gnir datt feda a quell da l'arbaglia, confermond cun lg saramaint ch'ell lg heja chiattà.

123. Cuvits den schmar lg vinars

Cuwitts sun culpaunts da schmar lg vinars taunt co ottar vin et dar regla sü sura co ell dess gnir datt oura, nun fond ls po ses hommens chias tier.

124. [Finnar lg vuolgk]

Cuwitts sun culpaunts da finnar lg vuolgk chi geia oura infinna chi va eir oura ottra mua- (p. 109) glia grossa. Et lg wdaler ch'ell stetta a munt cun ls wdells, infinna chi sumaglia boen a cuwitts par lur saramaint. Et muntaduors sun culpaunts da ir et salinar lgs wdells cura chia cuvitts cummondan suott paina da k. 48 par ün.

125. [Far gratzchia per fallas]

Tuottas fallas chia quaist trastüd et quell dalla drettüra mainan oura chi vegnia aint a noss cummün nun po ne dess ingiün dunar ne far gratzchia, et fond, schi nun dess essar parvalaivell. Et quells chi fessan, croudän allg redschamaint chi vain zieuwa R. 10.

126. [Salvar botschs]

Illgs hertawels da Lüzi Cuontz sun culpaunts da sallwar ün bottsch veidar imminch' ann. Thöni Jonn Jousch insemmal cun seis cunhertawells da seis bab sun culpaunts ün ann ün bottsch veidar, et l'ottar ann ün bottsch nuwell.

B. Jonn Tschonder sun culpaunts da sallwar ün botsch veidar imminch' ann.

Jonn Pittschan Tschanett insemmal cun lg filg dallg b[armör] Jonn Anouscha sun culpaunts da sallwar ün ann ün bottsch veidar et

l'ottar ann ün botsch (p. 110) nuwell. Lg ann chia Joseph sallwa lg veidar, schi sallwa Jonn Pitschann lg nuwell, et uschea traunter ells müdan giu imminch' ann.

Joseph Andre Curadin insemmal cun ls hertawells da seis bab b[armör] sun culpaunts da sallwar ün ann ün bottsch veidar et l'ottar ün nuwell.

Adam Regio insemmal cun quels chi haun dretts dalla grascha da l'alp d'Sarzura sun culpaunts da sallwar ün bottsch suainter ditt d'scrittüra.

Jon Gudeng et seis frar Joseph Jonn Gudengk et ls hertawells dallg Sar noder Jonn Gudeng sun culpaunts da sallwar ün ann ün bottsch veidar et l'ottar ün nuwell. Ais da incler chia imminchia trais anns sun culpaunts da sallwar lgs hertavels dallg Sar noder ün, lg reist Jonn Gudengk et seis frar Joseph.

127. [Suttars e mattinadas]

Tuots suttars da matts et mattauns sun scumandatts suott paina da k. 20 par persunna.

Tuottas mattinadas d'nott sun scummandadas, paina ut supra.

128. [Fuond da baselgia a chie d'övar]

Lg fitt dallg fuond dalla baselgia nun dess gnir (p. 111) miss ad ingiün ottar d'æwar co a pagier lg prædichiant et chi surpassa, dess gnir chiastià par 3 \triangle da ses hommans.

129. [Mantegniar saiff dalla strada da Punt d'Sosa]

La saiff dalla strada da Punt d'Sosa stouwa ls hartawells da Hartmonn Fadri mantegniar, et lg prüm ær spær Oen contra Punt da Sosa ais sgiüraunza.

130. [Via da Crusch]

Lg pra Gustinn aint sur Crusch chia Mastral Peidar Liun possidescha, ais culpaunt da mantegniar ün clapp via aint sur Crusch.

131. [*Pulledars nun dessan ir dsieuwa las stoudas*]

Pulledars nun dessan gnir laschiedts ir dsieuwa las stoudas dallg temp chi s'tira la granezza, suott paina da k. 10 par vouta. Muntaduors ponn scoudar sainza gratzchia.

132. [*Muliners quaunt par mœtz lur muttïras*]

Muliners dessan moller ün mœtz par ün minal, et ses minals dessan far ün stær, et chi surpassa, dess gnir chiastià par ün rensch par vouta.

133. [*Buffaloura cura sckiargier*]

Cura chi s'chiærgia vaicchias aint in Buffaloura, schi sta in conscientia da cuwitts da las lascher d'uttuon gnir d'alp allchiüns ditts aunt co las ottras et las far ir via d'Sura.

134. [*Mnadüras den gnir rantadas*]

Lg ais ordinà chia cura chi s'faina oder chi s'tira graun, chia imminchia patrün rainta sia mnadüra (p. 112) u la sallwa sün lg sieu suott paina k. 30, la qualla falla ais da muntaduors la mezza et l'ottra mezza dallg commün.

135. [*Mnadüras na lascher manair oura*]

Dapce chi s'cummainza a fnar, et chia las mnadüras sun a chiaesa, nun las dess üngiün las lascher manair oura in tuotta stad. Resalwà schi s'faun ir amunt, suott paina da R. 1.

136. *Muntas da sgier co tour*

1. S'cumainza la prümma munta da Rasto a sgier Chiam-patsch, Muglinè, Suott Punt, Langin trais ditts.

Tuottas muntas da sgier trais ditts par munta.

2. La secuonda Pra da Punt, Sur Baselgia, Fagliusa, Chiaral, quella vart trass giu trais ditts.

3. Sosa, Lawinar & Crastatscha, eir trais ditts. (p. 115).

4. Bugniaidas et Urezza, sur et suott via infinna l'Ouwa da Clüsa sun ditte quatter.

5. Suottvia da l'Ouwa da Clüsa infinna l'Ouwa d'Barlasck, ditte trais.

6. Survia aint infinna lg Agual Commün ditte 3. trass aint.

L'hura largk Laschadura et partuott.

137. [Chiaunt Segk, chiamonnas e transeras]

Las chiamonnas in Chiaunt Segk, ne las asstett, sco eir las transeras nun dess ingiün tour dawent, ne rumpar giu suott paina dallg saramaint.

138. [Bavuns]

Hawiond lg noebal Sar mastral Peidar Liun randü quint chi ais culpaunt da mantgniair lg bawun chi ais sün lg Pitz d'Chiampatsch ad ir sün Platz Chiüerf, et eir la via chi va Traunter Müers giu, par lgs qualls bawuns chia lg commün ais culpaunt da mantegniar ammanduos ditte bavuns, suainter lg quint chia ditt m[astral] Peidar ha datt, et eir qua trass nun dess ingiün ir cun mnadüras dalg temp chi s'ha serrà sü lgs ottars bawuns, et eir star saradts infinna chi staun serradts eir ls ottars.

Bavun ün ottar in Sosa spær la Punt Gronda d'Oen lg quell l'hierta Jachianin Salin sto mantgniair.

139. [Cuvitts den far far brattschs]

p. 116 Cuvitts sun culpaunts da far far duos brattschs ün in Quadratscha, et l'ottar giu somm Sosa chia ingiün fullaster nun fettschan sembdas trass bains da wschins suott paina da k. 20 par parsunna, et muntaduors u quells dalls bains ponn scoudar.

140. [Dadaint Vall Raschitsch ais fudrià]

Lg ais fudrià dadaint la Vall Raschitsch, da suott la crappa, et chi surpassa da tour giu plauntas crouda fallas R. 2, ün alg commün et l'ottar a redschamaint. Spo far starnüm et que chi s'po tenduchar cun la sgiür la ramma s'po tour giu.

**Tschantamaints da commün fats e tuds sü et scritts in lg
trastüd anno 1645, adi 9 9bris**

141. [Fullasters den dar süertà da bain viwar

Cura ün fullaster voul star in noss cummün seja masckiel u femna ais culpaunt da dar ünna süertà da bain viwar et nun dond, schi ais ell culpaunt da pagier tuott donn chia qua trass pudess ir.

142. [Süertà da pastrietsch]

Cura chia cuvitts fennan ün pastrietsch da commün, schi sun ells culpaunts da far dar ünna süertà da (p. 117) parschurgier inandrett, da co chia cuwitts cummondan, et quella süertà nun dess quell homm hawair saramaint da commün. Cuvitts nun dessan imprumettar ingiüns pauns ad ingiüns pastrietschs, imprumettend croudand ells 2 Δ par cuwi a ses hommans. Lg nuder da cummün dess scriwar dittas finnaschuns.

143. [Bescha e chiewras scummandà our dalla prada]

La bescha et las chiewras ais scummandà our dalla prada d'utuon et d'prümavaira paina 2 Δ par vouta et eir lgs uzzous.

144. [Mnadüras aint da Brailg]

Cura chi s'cumainza a sgier aint da Brailg nun dess ingiün manar aint mnadüra, nun haviond fain segk, et laschond far donn croudand k. 48 par mnadüra et chi ha saramaint da commün po pandrar sainza gratzchia.

145. [Finnar pastrietschs]

Cuvitts sun culpaunts da finnar tuott pastrietschs da commün.

146. [Zuondra da Plazz Bavagniauna]

La zuondra da Plazz Bavagniauna, s'incleja la spæra u sü dsura, u que spæra la Valltschisa s'po tour sainza essar in falla.

147. [*Vuolgk et chiawaler den clammar duos giædas allg di*]

Lg vuolgk et chiawaler sun culpaunts da clammar duos giædas allg di las mnadüras, scumanzond dallg temp chi s'seja infinna chialonda 7bris.

148. [*Peia da chi parta ovass*]

p. 118 Lg ais ordinà chia cura chi s'parta ünna ouwa d'rouda chia lgs hommens chi parten nun hejan plü co k. 3 par hura d'peja, saja in lg cræs ù our dalg cræs.

149. [*Bümman cura dar*]

In dar bümman par di d'Nadal chi deiwa ünqualchiosa d'sckiandall, schi ais judichià da surtrær et lg dar dawo 8 ditts par ann nouw.

150. [*Sapultüras den ir in rouda*]

Siond chi gniwa chiavà sü vaschells fraiscks u morts in cuort(s) miss giu, schi s'ha jüdichià par böen a skivir dispittas u malas savuors, chi pudessan causar malatias, a far cumanzar ünna lingia, et geja d'sieuwa maun sco avaunt temp, et chi surpassa crouda 15 △ falla.

151. [*Tors da giüraduors dallg drett*]

Giüraduors dallg drett grond dessan dar eir in alp quells tors chi präschantan a Nossa Duona, quells chi manchiaintan croudan falla ünna curunna, lg metz dess gnir allg commün, et l'otra metzdà a redschamaint.

152. [*Mettar muntaduors*]

Ais ordinà chia imminchia terzal pittschan a S. Martin cura ells mettan lur dall ses, chi mettan eir ün muntader, chi vegnian miss ses muntaduors.

153. *Asstett*

Siond stad miss suott saramaint (p. 121) ais tutt our d'suott saramaint et miss suott cuwitts. Cuntuott chi s'acchiatta vendar our

dall commün, crouda 10 \triangle falla, la metzdà ais dall commün, l'otra metzdà dallg redschamaint. Innua chia cuwitts havessan amgiaunza chi fuoss vandü, seja ass u linams, schi ponn ells far palantar cun lg saramaint, nun fond cuwitts la tiers, schi dess quells chi vegnian d'sieuva scoudar la medemma falla da quells chi haun negligi da lur præpia roba. Roudas reista tiers que chi ais scritt in lg trastüd.

Anno 1655, 12 9bris ais quaist puongk de nowo confirmadt, impero cun quaista moderaunza: Paina ais perdita la roba & la valütta par quella chi ais vendü lg linam. Quella falla dess crodar las 2 parts all comün & terza a covitts. Non fond covitts la tiers, dessan gnir da 6 hommens chiastiets par imminchia vouta chi fallan u intardan.¹

154. Farer dess ir in rouda

Lg farer dess ir d'sieuwa tarzal a rouda da commün cun lavarar, et que cumanzar l'ün ann in ün terzal, et l'ottar in ün ottar tarzal davo rouda da commün sainza trær büsckia. Lg terzal dsura da Roewan ha cummanzà anno 1649 adj 12 januarii.

155. Reisgia in Fudera

Ais ordinà da far far u lascher far a speciels vschins ünna reisgia aint in Fudera in üttal dallg commün suainter plaschair dallg commün & da vschins.

p. 122

156. Chianchiærs

Üngiün nun dess sgier chianchiers, sch'ell sto ir trass ærs da d'ottars, infinna ch'ell nun tschunchia eir seis graun, suott paina da d'ünna curunna la vouta, la meza a cuwitts, l'otra meza allg cummün.

157. Fallas d'Brailg

Tuottas las fallas chia cuwitts chiastian in Brailg dessan las mezzas gnir allg cummün, et que gnir dattas a pajer lg farrer. Las otras mezzas fallas oden gnir a cuvitts. Tuottas fallas chi vegnian aint allg cummün dessan cuvitts scoudar sü cun las lur, et las render quint allg cummün.

¹ L'inter alinea aggiunt dad oter man.

158. *Chiavals bavrar in chiavazzinna*

Chi vuol hinvèrnar chiavalls lgs dess bawrar in chiavazzina, accio chia nun fetschan quallchie donn, suott paina la dischgratzchia chia qua trass pudess dvantar.

159. *Vschinadi da Fullasters*

Tuotts chi nun sun wschins in noss comün, dessan dar allg Cumün 2 \triangle par ün allg cumün par wschinadi.

**Nota dals tschantamaints fats da ses hommens et dalg
commün tudts sü anno 1652**

p. 123 160. [*Juvantünna dess gnir exercitada*]

1. Chia ministers sajan culpaunts da exercitar la juwantünna imminch' ottra dumengia.

161. [*Præschantar tors in Piazza*]

2. Tuott quells chi sun culpaunts da præschantar tors sufficiaints tiers las muojas dessan gnir præschantads lg prüm di chia la muaglia va in alp in piazza a cuvitts, suott paina ünna curunna par ün; nun fond cuvitts latiers, sun ells culpaunts ditta falla a ses hommens.

162. [*Præschantar botschs in Piazza*]

3. Tuott quells chi sun culpaunts da sallwar botschs dessan gnir præschantads in piazza a ses hommens a chialonda suttember suott paina la falla surscritta.

**Tschantamaints da ses homens fats et tudts sü dalg
commün anno 1653**

p. 124

163. [*Gravezza a redschamaint*]

1. S'piglia dawent la gravezza chia lg commün deiwa a redschamaint, cioè a ses hommens par mettar redschamaint, et a tour quint da cuvitts, quella eira circa R. 18.

164. [*Grawezza da l'hustaria*]

2. Ais da mettar ditt R. alls sgrs. husters da Zernetz & Brailg R. 2 par ün, et quaist ais par tuotta la grawezza da l'hustaria, la quala dess allwar via la grawezza surscritta dalg comün.

165. [*Tors dessan hawair duos pallas*]

3. Chia lgs tors dessan hawair duos pallas taunt quels chi vaun tiers las muojas co quels da las vacchias, et bricchia plü juwans suott paina 2 \triangle par muoj nun præschantond sün lg term dallg trastüd, la qualla falla vain aint a ses homens et scha cuwitts nun faun la tiers, schi croudän ells la medemma falla a ses hommens.

166. [*Terzas dessan stadier lur bescha sün lur pasck*]

p. 125 4. Chia imminchia terza gronda daspœ chia la bescha va in alp u a munt, seja culpaunt da stadier lur bescha sün lur pasck. N.V.

167. [*Muntaduors cura dessan scouder lur muntas*]

5. Chia muntaduors sejan culpaunts da scouder lur muntas dalungia chi pendran suott paina da perdar quellas.

168. [*Fullasters dessan ir a preidgia et uratzchiun*]

6. Chia tuott fullasters da nossa drettüra, sco eir ottars chi vœlgian habitar in noss cummün da Zarnetz sejan culpaunts da d'ir a preidgia et uratzchiun, et nun vuliond chi sejan culpaunts da trær dawent dalungia et vuliond lg cummün, far la gratzchia da habitar, chi seja remiss allg cummün, u a cuwitts l'honuraunza chi dessan far allg cummün. (In term da 15 ditts suott falla da 3 \triangle par ün).

169. [*God fudrià*]

7. Chia lg god chia quels da Zuotz haun tgniü a fitt seja fudrià suott saramaint.

170. [*Cura far far las vias*]

8. Chia cuvitts sejan culpaunts da far far las vias adi 5 d'julii suott paina da 3 Δ a ses hommans et adi 6 d'lülg s'possa sgier la munta da Rasto.

171. [*Rosta dess gnir fatta*]

9. Chia la Rosta seja fatta quaista prümavaira tenor lg trastüd, paina 3 Δ alls cuvitts chi intardan, la qualla falla vain all comün.

172. [*Prada et ærs cura biær*]

p. 126 10. Ais ordinà chi s'dess biær la prada ün ann, et l'ottar lgs ærs cun tala conditiun, chi s'possa alldar lgs ærs cura chi s'voul, mu lg ann chi tuocchia lgs ærs dess la prada star sainza; suott paina 6 Δ chi surpassa la falla, mezza a cuvitts & mezza alg comün. Anno 1654 ha scumanzà la prada.

F I N I S

Adiectiones

173. [*Munt et Sursassa sejan giürada*]

Munt seja tuott giürada sur Plaun da Waschleras giond wia a fill infinna l'Ouwa Sparsa.

Sursassa eir giürada sur la crappa infinna naun in lg Lawinar Zawü.

174. [*Muaglia da Brailg nu possa paschlier dadour l'owa da Barlasgk*]

Wschins d'Brailg nun possan cun d'ingiünna sort d'muaglia paschlier our da d'oura l'Owa d'Barlasgk ne d'hutuon ne d'prü-mavaira. Falla 3 batz par armaint, que da po fatt statt confirmadt.

175. [*Uzaler*]

Lg uzaler nun dess ir plü co ün di per munta infinna chialonda junii, et dalander inwia dess ell star zuond our dalla prada, et ir 3 ditts l'heiwna via sur lgs ærs.

176. [*Fullasters dessan dar süertad da bain viwar*]

Fullasters chi habitan traunter nu, sun aqui culpaunts da dar süertad par R. 200 da bain viwar, nun brichia chi passan.

177. [*Allbergier lgieudt chi waun per allmousna*]

p. 127 Ingiün nun allbeargia lgieudt chi waun per allmousna plü co 3 notts, chi surpassa crouda imminchia vouta falla R. 1; da co-witts wegnia fatt latiers.

178. [*Rumper sü muntas*]

Ingiün nun rumpa sü muntas our dwart trastüd, suott paina batz 12 par prader, nun fond cuwitts latiers, dessan far ls dalls 6.

179. [*Pajamaint a famaiglia e pastrietschs*]

Tuotta famaiglia da comün, sco eir tuotts pastrietschs, sun culpaunts da tour in pajamaint da lur merceda la mittà daners, et la mittà roba.

180. [*Finaschuns da famaiglia da comün*]

Ais declaradt quell puongk da las finaschuns da famaiglia da comün in quaista guisa: Scha wschins wœlgian ells antrar in talas finnaschuns possan ells que far dond ünna sufficiainta süertad da parchiürar indrett, et dar bunna satisfactiun allg commün, que in term d'ün mais & na plü.

181. [*Davart l'ir cun fœ*]

Chi chi s'lascha chiattar maladeistramaing giond cun fœ sainza reigla, dess da cowitts gnir chiastià par imminchia vouta par R. 1.

182. [*Sursassa et Munt sco d'wellg*]

Sursassa & Munt dalls Aguals incuntar l'Ouwa Sparza inwia dess essar sco d'wellg.

183. [*Peja a müraduors*]

Müraduors nun dessan havair peja plü co k. 20 par ün allg di. Paina da k. 20 a chi chi dà da plü.

p. 128 vöda.

p. 129—140: *Register dalg trastüd da commün* (nu vain copchà).

p. 141—144 vödas.

p. 149 *Ünna nota dalg fuond da nossa baselgia*

Aers:

Ün ær suott lg sunteri chi ais passa 390

Ün ær in Curtins chi ais passa 270

Ün ær in Quadras chia la sembda va trass, cioe la sembda
d'Tarzous cun passa 248

Ün ottar chia la sembda va eir trass eir in Quadras cun passa 240

Ün ær in Pratschitsch cun passa 231

scuntar dittas chiæsas, cun dir ch'ell voul chia ditta strada nun vegnia impedida da ditte terms, cumbain chia ditte wschins ls wleiw an bassar suott terra chi nun dessan ingiün impedimaint schi nun ha quella sporta pudü valair inguotta, muo haun stuwü gnir(s) miss aint scuntar quellas chiæsas. Mu s'impisond ls patrums da dittas chiæsas da co chi sun lg noëbal Sar Nuott Tschorsch Grass, lg sigr. mastrall Jachian Manaistra, Peidar Hartmonn dell Nonn, Jonn Zonder, chia las penzlas da lur chiæsas dettan in la strada et chia inzacura pudess gnir chia termaduors u cuwits dalg cummün vlessan far tschasantar dittas penzlas oder ouwas, far mantegnir chiannals et chia ditta ouwa detta aint da daint lur terms tschasantadts, pertaunt haun giavüschad chia que alls vegnia datt par scritt. Et lg suprascritt sigr. Cap[itani] Rodolph cun ls Cuwitts insemmal haun datt quella peracchiattada chia dittas penslas possan dar in strada da d'oura lur terms sainza ingiün impedimaint dallg commün hotz ne qui dsieuwa, et siond passad sainza mettar par scritt, ais lg suprascritt Sar Nuott comparüdt avaunt ls cuwits cun ls dumandar ditte fatts in scritt et ells haun fatt quaista rasposta: Ch'ells nun sapchian da quels fatts inguotta, aunchia main da dar perscritt. (p. 306) Aquà ha lg suent menzunà Sar Nuott a seis nom et dals ottars trais fatt bannir awaunt lg drett lg noëbal Sar mastral Tschortsch Grass, et Ionni dell Nair sco quels chi haun udi dond quella perachiattada oder impromischiun statta ad ells fatta, sun idts inawaunt & fatt lur sckiüsa, dalla qualla sckiüsa lgs sgrs. cuwitts nun ls haun datt ingiünna sckiüsa, mo chi dessan rendar lur quint par lg saramaint que chi saun da quellas varts, et ells sun idts inawaunt et haun confirmadts in tuotts fatts sco sü d'sura sta scritt, chia dittas penslas possan dar da दौरa lur terms in strada cummüna sainza ingiün impedimaint hotz et qui dsieuwa, dallg quall fat chia sigrs. patrums haun giavüschà ün scritt da quell amusa-maint, et ais datt tiers da sigrs. cuwis, mu a cuost da dittas quatter chiæsas. Cuwitts in ditt ann eiran ls honorats Jachian Chiaspar Betschla, Joseph Andre Curadin, Jachian Jon Gudeng. Dwantad anno 1646 adj 8 julii in Zarnetz.¹

Scritt giu da mai Peidar dell Nonn da Zarnetz
Anno 1662 Adj 9 Maj.

¹ Nota marginala scritta plü tard: Quaist puonck oda in ilg trastüt da commün.

